Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Anna Faltysová

Hledání mexické identity v esejích Octavia Paze a Carlose Fuentese

A search for the Mexican identity in the essays of Octavio Paz and Carlos Fuentes

Praha, 2012

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Housková, CSc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, červenec 2012 ……

Jitka Anna Faltysová

Abstrakt

Práce se soustředí na reflexi specifičnosti mexické kultury v esejích Octavia Paze a Carlose Fuentese. Zamýšlí se nad potřebou vymezení kulturní identity v rovině národní, ale i v rovině hispanoamerické. Uvádí do souvislosti předchozí eseje o mexické kultuře Alfonsa Reyese a Samuela Ramose. Charakterizuje pojetí mexických dějin a jejich hlavní historické události, a to jak u dílčích témat, tak celkový pohled na mexickou kulturu. Věnuje pozornost stylu esejů a prvkům, které autoři v mexické kultuře nacházejí. Srovnává eseje z hlediska vidění mexických dějin i z hlediska osobitosti esejistického stylu těchto autorů.

Klíčová slova

Identita, Mexiko, Paz, Fuentes, esej

Abstract

The work focuses on the specifics of the Mexican culture in the essays of Octavio Paz and Carlos Fuentes. It considers the need of self-expression and self-delimitation in the national and the Latin-American level. It makes connection to the previous essays on the Mexican culture by Alfonso Reyes and Samuel Ramos and other essayists. It characterizes the approach of the two main authors to the Mexican history and its historical specific moments, to its partial components and an overall view. It observes the style of the essays and the particular elements, which the authors observe in the Mexican culture, and compares the essays from the historical point of view and from the personal view of the authors.

Keywords

Identity, Mexico, Paz, Fuentes, essay

Resumé

Práce se snaží přiblížit mexickou identitu v pojetí autorů Octavia Paze a Carlose Fuentese. Vysvětluje potřebu vymezení kulturní identity v rovině národní i mezinárodní. Mexiko je dnes nejpočetnější španělsky mluvící zemí. Ve světových dějinách, dějinách Evropy a Latinské Ameriky zaujímá své místo; jako vzrůstající ekonomická mocnost nabývá světově důležitého významu a jako kulturně a etnicky různorodá země nabízí nezměřitelné bohatství. Historikové, politologové, ekonomové, antropologové, filologové studují fakta o Mexiku, aby pochopili všechny procesy, které Mexiko dovedly až do současnosti v aktuálních rozměrech. Mexiko má mnoho podob, ale ta pravá bývá většinou nepoznaná, jelikož ji Mexičané pečlivě, však nevědomky skrývají. Octavio Paz a Carlos Fuentes podávají svá svědčtví o Mexiku ve formě eseje, která vždy myslitelům sloužila k přiblížení čtenářům své vize a vzbuzení nových otázek.

Oba hlavní autoři navazují do velké míry na myšlenky velkých filozofů mexické ale i latinskoamerické otázky a to Alfonse Reyese a Samuela Ramose. Alfonso Reyes načrtl první obraz starého Mexika, které mělo Mexičany naučit znovu objevit staré tradice. Samuel Ramos je první kritik mezi mexickými intelektuály. Zhodnotil mexickou kulturu z hlediska Adlerova rozboru osobnosti a spojil ji s termínem méněcennost.

Octavio Paz se zapsal do historie eseje svou knihou Labyrint samoty, kde popisuje mexický charakter, zasažený střetem civilizací a tvrdým útlakem kolonie. Mexičané si s sebou nesou stále otevřenou ránu, kterou schovávají za masky. Octavio Paz zavádí termín vrstvení a nejostřeji kritizuje opakování systému udržování moci, který aplikovali již Aztékové a sdíleli i příchozí Španělé.

Carlos Fuentes v popisu mexické duše zachycuje podobné prvky jako Octavio Paz a doplňuje je. Nesnaží se mexickou identitu již formulovat, za hotovou ji považuje. Důležitost spatřuje v kulturní kontinuitě a společném respektování tradic zemí a kultur iberoamerického původu. Snaží se obnovit spojení mezi evropskou Iberií a zeměmi Latinské Ameriky.

Pro oba autory je důležité nastolení harmonie v politicko-ekonomických a kulturních otázkách, které lze dosáhnout přijetím sebe sama a následováním autentického latinskoamerického modelu.

English Summary

The work traces the Mexican identity in the essays of Octavio Paz and Carlos Fuentes. Mexico is the largest Spanish speaking country in the world; it is designated as the new emerging economy, nevertheless it keeps the label of Third World country. Many historians, economists, political scientists, anthropologists and philologists study its history since the unknown beginnings until today to understand all the processes that brought Mexico that shaped to the present day. How do outsiders see Mexicans and how do Mexicans see themselves? What opinion do the important intellectuals in Latin America have? Do they share the same opinion and why should we study Mexican identity from their point of view? Mexico has many faces and the real one is usually unknown by most of the people, especially by everyone who has never been and lived in Mexico. Sometimes even living in a country doesn't guarantee a full comprehension to the culture. Nevertheless, the experience of living and feeling the real Mexico is offered by our two authors. Mexican individuals, intellectuals with wide knowledge who live for longer periods abroad offer their intimate sensations and findings, but as well facts about Mexico in the genre of essays that fully authorizes them to do so.

Both authors follow the previous philosophers of the Mexican identity, Alfonso Reyes and Samuel Ramos. Octavio Paz offers an exhaustive image of Mexican identity in his book of essays The Labyrinth of Solitude. He describes how Mexicans hide their authentic faces under masks of specific Mexican language and hostile attitudes. They keep feeling hurt from the long period of the colony. The oppression left a mark on their character. They used to feel in many ways inferior to the European or North-American examples but they learnt as well how to dissimulate. Paz criticizes the imitation, accepting non functional systems as positivism and above all the model of repetition and practicing the dictatorial maintenance power. Carlos Fuentes makes the same observations as Octavio Paz; he identified the same points and problems in the Mexican character. However, he doesn't over-analyze the identity, as he already considers it well formulated, and he believes that the most important point is the cultural continuity in Mexico. Octavio Paz searches for the answers more in the indigenous past and cosmology; and feels Latin America as one unit while Carlos Fuentes searches for answers in the European, African and indigenous fusion and feels stronger connection to Europe than Octavio Paz.

Both authors believe in the prosperous future for Mexico only when Mexico reconnects and respects its cultural past and learns from the authentic models.

Obsah

1. Úvod 8
2. Identita 10
3. Esej 13
4. Analýza historie a identity Mexika 16
4.1. Alfonso Reyes 19
4.2. Samuel Ramos 23
4.3. Octavio Paz 25
4.3.1. Labyrint samoty 26
4.3.1.1. Obraz Mexika 27
4.3.1.2. Nezávislost 28
4.3.1.3. Revoluce 30
4.3.1.4. Conquista 31
4.3.2. Jiné Mexiko 33
4.3.3. Kritika pyramidy 35
4.4. Carlos Fuentes 39
4.4.1. Zrcadlo 42
4.4.2. Čas a prostor Mexika 45
4.4.3. Utopie 46
5. Závěr 50
6. Resumen en español 52
7. Seznam použité literatury 56

1. Úvod

Mexiko je dnes nejpočetnější španělsky mluvící zemí. Ve světových dějinách, dějinách Evropy a Latinské Ameriky zaujímá své místo; jako vzrůstající ekonomická mocnost nabývá světově důležitého významu a jako kulturně a etnicky různorodá země nabízí nezměřitelné bohatství. Logicky tedy k této zemi obrací své pohledy historikové, politologové, ekonomové, sociologové, lingvisté, filologové a spisovatelé z nejrůznějších důvodů a zájmů. Díky těmto všem pohledům a analýzám Mexiko nabylo mnoha podob. Jak tedy popsat tuto zemi, odkud začít. Jedná se o komplexní mozaiku faktů a obrazů, ačkoliv všeobecná představa o Mexiku bývá značně zkreslená, snad americkými filmy. I přes sebevětší barvitost či originalitu nepoznáme charakter země, a když pominu fakt, že až vlastní zážitek je ten nejpřesvědčivější, je právě literatura svědkem lidské povahy, v tomto případě povahy mexického národa.

Další krok na této cestě je zamyšlení nad sesbíranými informacemi, technickými fakty, obrazy, literárními ilustracemi společně s esejemi, které se zabývají výslovně mexickou identitou. Nejvýznamnějším průvodcem po všech otaznících je mexický spisovatel Octavio Paz, spisovatel - básník a esejista, literární historik a kritik, v díle Labyrint samoty (*El laberinto de la Soledad*), které se věnuje tematice identity Mexika, plně a kriticky podává vyčerpávající výklad, který posloužil k dalším přemítáním, pro samotného autora, čtenáře i další spisovatele. Toto dílo je stěžejní pro studium mexické identity a také jako esejistický vrchol Octavia Paze. Je z roku 1950 a je velkým proniknutím pod hladinu, nebo v mexické metafoře: odkrytím vrchní pyramidy a náhledem na tu původní. Dnes jsme již ve 21. století a doba logicky mění prismata názorů. Tedy svým způsobem tento esej vědomě zachycuje a fixuje moment, ze kterého je mexický národ nahlížen. Na Labyrint samoty navazuje Postskriptum (*Postdata*), kde autor rozvádí své myšlenky v dozvucích dějin, po roce 1968 a vyústěním politického tlaku studentskou demonstrací na náměstí Tlatelolco.

Druhým průvodcem je Carlos Fuentes, především romanopisec a publicista. Představitel těch, kteří dokážou Mexiko výborně vykreslit svou prózou. Carlos Fuentes věnoval mexické identitě a analýze mexické situace několik děl esejistických: Čas Mexika (*Tiempo mexicano*), Nový čas Mexika (*Nuevo tiempo mexicano*), *Pohřbené zrcadlo (El Espejo enterrado*), *Časy a prostory (Tiempos y espacios*), Statečný Nový svět (*Valiente mundo nuevo*). Navíc jeho kniha Pět sluncí Mexika (*Cinco soles de México*), s podtitulem Vzpomínka jednoho tisíciletí (*Memoria de un milenio*), vydaná v roce 2000 vznikla selekcí určitých výňatků z jeho celoživotní tvorby,

kterými vyzdvihuje a vykresluje nejdůležitější etapy mexických dějin, etapy formování tohoto národa. Právě pro připomenutí, kdo Mexičané jsou. Autor je sám vybral a seřadil, a tak navrhl stěžejní body v mexických dějinách, které vykresluje osobitě v osobních příbězích svých hrdinů.

Nezapomínejme, že identita je živý a stále se utvářející pocit, plně závislý na okolnostech. Proto je také tento pohled zevnitř ten nejzajímavější a nejautentičtější. Jak je Mexiko nahlíženo jako kultura, jak spatřuje samo sebe, v čem nachází svou podstatu. Například portugalský esejista Eduardo Lourenço[1] si všiml, že pocit nutnosti identity a vyjádření sebe sama má člověk většinou v ohrožení nebo když je v cizím prostředí. Instinktivně se sebepozoruje a srovnává s okolím. Prociťuje intenzivněji rozdíly a mezi sebou a daným útočníkem či nájezdníkem na jeho domov.

Mexiko má přebohatou historii ohrožení a útoků na svou zemi a na druhé straně při počtu emigrantů či obyvatel Spojenými státy zabraných států mexických, také velký počet jedinců mimo své území, kteří se potýkají se s otázkami identity. Proto je toto téma natolik živé a aktuální. Příčinou jsou dějiny samotné. Octavio Paz sesbíral, vytříbil a zformuloval své myšlenky na základě svých zkušeností života v zahraničí. A Carlos Fuentes, dítě diplomata, vyrůstal mimo Mexiko a jako novinář konfrontuje zahraniční názory s těmi mexickými před světem. Oba reagují na události doby, které také proměňují všeobecné názory. Jako postavy, které zveřejňují své názory, jsou tendenčně považováni za objektivní. Zároveň jako Mexičané, individua a aktéři na scéně, tíhnou k subjektivitě, pokud se na tomto poli termíny objektivita a subjektivita dají považovat za relevantní.

Paz ve svém díle mnohokrát jasně říká, že se jedná o osobní názor a vlastní zkušenost. Esej je ideálním útvarem, který dává autorovi licenci tyto zkušenosti sdělit. Způsob vyprávění každého autora je subjektivní a líčená pravda je deformována imaginací autorovou a naší, čtenářskou myslí. Protože identita je pocit osobní, ať je národní či se týká jedince, tito dva autoři, jako hlasy Mexika, a jako jednotlivci, kteří se tážou sami sebe, kdo jsem a odkud jsem, jsou přesně vhodní pro výchozí bod na cestě k představě o tom, kdo jsou Mexičané.

[1]Česky ve výboru *Chaos a nádhera*, Praha: Dauphin 2002.

2. Identita

Odkud se bere tato nutná potřeba sebedefinování a sebevyjádření a k jakému účelu? Kdo se ptá po svém původu? Zaznívá otázka: „kdo jsem a kdo jsme?“ v každodenním životě Mexičanů nebo Latinoameričanů? Je nutná kulturní autodefinice? Běžný Mexičan pravděpodobně nezpochybňuje autenticitu a svébytnost svého národa každý den při ranním pohledu do zrcadla. Nicméně je určitě důležité zmínit lidovost pohledu na své bytí na jakousi křiklavost ve snaze vymezit se a zviditelnit se. Každý Mexičan si rád zakřičí: *„¡Viva México, cabrones!“*

Každý národ se chce sebevyjádřit a zviditelnit. Nejedná se o snahu pouze mexickou, či věc, která by se týkala jen mladých států, jako jsou právě ty nezávisle vyrostlé na americkém kontinentě od 19. století. Identita je pocit křehký, tvárný a k jeho přesným rozměrům se člověk dostává poměrně dlouho. Jedná se tak proto i o evropské země s dlouhou tradicí a paradoxně o země – kolonizátory. Eduardo Lourenço v eseji Portugalsko identita a obraz (*Portugal identidade e imagem*) říká: „Lidem obvykle trvá než se shodnou na tom, kým jsou. Proto se všechny jejich základní aktivity odvíjejí od rekonstrukce jejich minulosti, bez které by neměli budoucnost, snad jedině jen beztvarou přítomnost. Tomuto procesu, který je jak reálný tak vymyšlený, se říká hledání identity.“[2] Carlos Fuentes, ústřední postava hledání mexické identity přizvukuje a cituje Isaiaha Belina: „Každý národ, […], se rodí jako odpověď na zasazenou ránu společnosti.”[3]

Kulturní identita je tématem posledních několika desetiletí a je výhradním tématem hispanoamerické eseje. Analýza, odborná, ale především kritická bývá prováděna intelektuály. Lidmi, kteří jsou schopni takzvaného „emik“ ale i „etik“ pohledu.[4] Čili jsou součástí kultury, nejsou pouze pozorovateli, jsou i tvůrci kultury, sami vlastní genom, predispozice zkoumaného materiálu. Ale jako filosofové, esejisté a umělci mají schopnost se odpoutat a vnímat zvenčí, přijmout nové prisma. Potom také bývají jakýmisi proroky, často dokonce i zneuznanými, což

[2] *“Hombres y pueblos tardan en ponerse de acuerdo sobre sí mismos. Por ello lo esencial de sus actividades se centra en construir ese pasado original sin el cual no tendrían futuro, tan sólo un presente sin cuerpo. A este proceso, al mismo tiempo real e imaginario, llamamos preocupación y busca de identidad”.* LOURENÇO, Eduardo, *Europa y nosotros*, [citováno 16-07-2012] dostupné online <http://books.google.cz/books?id=P2DDzpt1E2AC&pg=PA11&hl=es&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false> (Všechny citáty, u nichž není uveden překladatel, přeložila J.A.F.).

[3] *“Toda nación, advierte Isaiah Belin, nace como respuesta a una herida infligida a la sociedad...”* FUENTES, Carlos. *Los cinco soles de México: memoria de un milenio*. 1a. ed. en Colección Booket. México, D.F: Planeta Mexicana, 2004, s. 11.

[4] Antropologicko lingvistické termíny uvedeny Kennethem Pikem, který se také věnoval studiu mixtéckého jazyka.

bývalo do minulého století také typickým faktem provázejícím život úzké vrstvy mexických intelektuálů.[5] Někdy se snaží svým proslovem motivovat národ a své posluchače, jindy se jedná o přímočarou kritiku. Tyto tendence jsou typické pro současnou dobu, a tak dojdeme až například k Jorge Volpimu, spisovateli jedné z nemladších (ne zdaleka nejmladší) generací, Generace Crack, který se ve svém eseji Bolívarova nespavost (*El Insomnio de Bolívar*) vyjadřuje poměrně skepticky k jednotě Latinské Ameriky. Předchozím a ještě mnohem důležitějším kritikem byl Jorge Luis Borges.

Obyvatelé Latinské Ameriky stojí před poměrně vážným problémem, řeší-li se jejich národní nebo americká identita. Je velký rozdíl mezi kulturou ze severu a jihu, dvěma nesourodými Amerikami, které podle Octavia Paze jsou dvě nesmiřitelné verze západní kultury. Bude rozdíl mezi tou menší frankofonní částí a tou široce zastoupenou hispánskou a v ní samotné bude nespočet rozdílů. Ty byly vytvořeny a zviditelněny v průběhu a proměnách historických etap, na hranicích států, kde pomyslná hraniční linie neodděluje zcela jasně občany podle jejich přesvědčení. „Na případu Latinské Ameriky je patrné, jak problém identity souvisí s pluralitou. Není nahodilé, že o kulturní identitě se uvažuje nejen na zlomu epoch, ale zároveň na švu různých kultur.“[6]

Identita se z nejintimnější a nejhloubavější roviny individuální rozrůstá přes identitu skupiny, komunity a dostává se k národní, té nejexponovanější. Identita je prožívána soukromě, ale z důvodu, že se pomocí ní vymezuje a dokonce hají právo na ni, a právo platí ve společnosti jedinců, tak se postupně nacházíme v prostoru veřejném a společném. Identitou národní se hlásíme ke skupině se společnými rysy, ať instinktivně a nevědomky, si společné rysy hájíme a zastupujeme je. Tvoříme je a jsme takoví, jací věříme. Proto na to jací Mexičané jsou, je třeba se zeptat Mexičanů.

To nás opět vrací k našim dvěma autorům. Oba jsou členové této skupiny, ale zároveň lidé schopní vnějšího pohledu. Fuentes se prakticky celý život ve své narativní tvorbě věnoval vylíčení Mexika, skrze své postavy. Octavio Paz, srdcem básník, přemítá nad historií Mexika společně s Fuentesem skrz esej a oba podávají autentické a důvěryhodné svědectví. „Když nad tím tak uvažuji, myslím, že historik by měl být nutně i básníkem, protože pouze básníci rozumí

[5] Například Enrique Florescano, člen El Colegio de México, také zastával myšlenku, že v Mexiku pouze intelektuálové mají názor a tím se vyřazují ze společnosti.
[6] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 12.

tomuto umění, které spočívá v propojení skutečností.“(Novalis)[7]. Otočme si to trošku a nechme básníka být dějepiscem, právě proto, že on je schopen vidět spojitosti, ať nám Mexiko vyloží.

[7] “*Pensándolo bien, creo que un historiador debe ser también y por fuerza un poeta, ya que sólo los poetas entienden ese arte quo consiste en vincular hábilmente los hechos”*. Citováno z TODOROV, / Tzvetan a Traducción: Francisco RIVERA. *Teorías del símbolo*. 2a ed. Caracas: Monte Avila, 1991, s. 1.

3. Esej

Esej je žánr, který, dá se říci, široce překračuje meze různých disciplín. Nejvýmluvnější definicí je dosud ta od Alfonsa Reyese, který žánr nazval hybridním, stejně jako kentaur. Zčásti filosofie, která dodává reflexivní a meditativní složku a zčásti poezie, která je zodpovědná za ono věčné přesahování, obrazotvornost a spojování zároveň v jeden celek.

Spisovatel používá eseje k položení otázek, k probuzení, znepokojuje čtenáře a většinou i udivuje. Esej opravdu ne vždy odhalí rozluštění, dojde k závěrům či se snaží dogmaticky přesvědčit o nových poznatcích nebo objevech. Jak píše v úvodu k jedné své eseji Alfonso Reyes: „Pouze mi přísluší vyprovokovat a vyvolat konverzaci, aniž bych měl v úmyslu vyčerpat celý rozsah problémů, které se nabízí, a ještě méně přinést řešení.“[8]

Esej je cesta, která nemá jasný konec. Je to jakýsi skok do prostoru, vstup do dveří, za kterými nevíme, co přesně je, ale víme, že tam musí něco být. „ …esejista se vrhá, jako akrobat do prázdna, riskuje a je o krok vepředu v ne zcela prozkoumaných terénech a občas dokonce i na poli mimo jeho zkušenosti.“[9]

Esej je relativně mladý literární žánr. Ve srovnání s dramatem je se svým počátkem v renesanci stále mladým útvarem. Zakladatelem a pěstitelem byl Michel de Montaigne a pak pravděpodobně největším a nejznámějším propagátorem Francis Bacon, v jehož tradici pokračovala řada anglických představitelů.

V hispánském světě esej, kterou známe v dnešní podobě, se pěstovala ve větší míře až od Generace 98, když zkratkovitě přeskočíme velkou a hluboce respektovanou Sor Juanu a současníka Sigüenza Góngoru. Není tomu tak, že by do té doby neexistovaly texty s filosofickým nebo kritickým zamyšlením, ale nebyla jim přikládána váha a hodnoty literární a jejich autoři měli spíše roli nositele pravdy a poznatků a jejich cílem bylo především přesvědčit. Esej je vlastnoručně vyrobeným nástrojem, vlastní licencí na „filosofování“. Ale zdůrazněme, že nezbytnými podmínkami pro toto „filosofování“ jsou: erudice autora, jakási potřeba poznávat dál, autodidaktika a pak, a to především, jiný úhel pohledu na věc. „Jedná se o žánr, který

[8] *“Sólo me corresponde provocar o desatar una conversación, sin pretender agotar el planteo de los problemas que se me ofrecen, y mucho menos aportar soluciones”*. REYES, Alfonso, *Notas sobre la inteligencia americana*, [citováno 16-07-2012] dostupné online <http://www.ensayistas.org/antologia/XXA/reyes/>.

[9] *“…el ensayista se lanza, como un acróbata, al vacío, arriesga y se adelanta por terrenos no del todo explorados y a veces fuera del campo de su experiencia”*. OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza, c1990, s. 14.

obvykle čteme, abychom mohli ocenit, jak nějaký autor chápe dané téma, a kolik cenného nebo nového z něj dokáže vytěžit.“[10]

„Počínaje knihou Michela de Montaigne Eseje je esejistický žánr v evropské tradici výrazem osobnosti, zdůrazňuje individuální antikonvenční pohled, originalitu ducha a stylu. V Hispánské Americe se ale esej rodí po dosažení nezávislosti právě z potřeby promýšlet kolektivní směřování, a přitom neztrácí sílu autorovy osobnosti. Existuje zde svobodný prostor textu, kde se pojí reflexe s imaginací, a rozlehlý prostor světadílu, který stojí na zlomu epoch. Uvažuje se o velkých dimenzích kultur. Nejvlastnějším tématem hispanoamerické eseje od počátku do dnešních dnů se stala kulturní identita.“[11]

Eseje mohou přinášet nové poznatky, což je sekundárním produktem. Eseje se zabývají věcmi známými či danými, ale z nepoznaného nebo neprozkoumaného úhlu. Proto veškeré jmenované podmínky pro tvorbu eseje byly tak trošku předběhnutím nebo snad cestou k jádru. Esej je psána pouze člověkem nekonformním, který chce vědět více, pochybuje o jasném a tím, že se zabývá kritikou, že bádá a znovu přemítá o potvrzeném, žije. Ovšem ne domýšlivě, ani ne dekonstruktivně. Esejista má pokoru před čtenářem i tématem, ale také potřebu dát vědět, víru v sebe sama, že mám co říci a předat.

Eseje tedy byly psány vždy velikány své doby, kteří v nich nechali velké odkazy. Octavio Paz ve svém Labyrintu samoty vyslovil velké myšlenky a introspekci každého Mexičana, které pak ovlivnily nahlížení na Mexiko Mexičany samotnými i dalšími autory.

Pazovým podnětem k zamyšlení se nad mexickou identitou byl jeho pobyt ve Spojených státech. Později se vrátil k těmto myšlenkám a přepracoval je v dodatku k labyrintu, *Postdata*. Impulsem k tomuto kroku byl konflikt v roce 1968 na náměstí Tlatelolco, ale rovněž jeho pobyt v Indii. Carlos Fuentes vydal, o mexické identitě hned několik esejí. Žádnou z všeobecného Fuentesova obrazu o Mexiku nelze vyjmout. Fuentes své myšlenky formuje a většinou reaguje na důležité vývojové etapy v posledních desetiletích. Například o tom vypovídá jasně podtitul knihy Pět sluncí Mexika: Vzpomínka jednoho tisíciletí. Dále kniha Nový čas Mexika vychází na základě chiapaského zapatistického povstání v roce 1994. Jsou to tedy opravdu časové zlomy, švy, historické otřesy, které nás vedou k zamyšlení nebo alespoň k pozastavení. Pazovy zážitky,

[10] *“Es un género que uno lee habitualmente para apreciar cómo un autor percibe su tema y cuánto de valioso o nuevo es capaz de extraer de él”*. Tamtéž, s.14.
[11] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 13.

které vedou k zformulování myšlenek Labyrintu samoty, se odehrávají mimo Mexiko. Pobyt mimo vlastní zem má obrovský vliv na vnímání identity, pro každého a pro Paze poznání života Mexičanů na území Spojených států dalo poznat mnoho. Skutečnosti, které vedou k napsání *Posdata* se odehrávají v Mexiku v letech šedesátých a nejvýznamnějším „švem" je manifestace Tlatelolco. Fuentes mapuje historii svými postavami celou svou spisovatelskou dráhu, a identitě a zviditelňování svých vizí se věnuje od sedmdesátých let až dosud. Paz je odrazníkem pro mnohé. Fuentes má náskok a výhodu doby. Oba autoři se inspirovali učiteli jako Alfonso Reyes a Samuel Ramos.

Mnoho věcí se mezitím stalo, proto současným autorům všeobecně nepřebývá optimismus ani iluze. Paz zůstává velkým kritikem a jeho rozbor mexického charakteru působí spíše skepticky. Fuentes naopak dává dojem militantní snahy k povzbuzení národa. Vysvětluje důvody, hledá příčiny, ovšem jen jako logickou operaci. Vidí v Mexiku takové bohatství, stále je pro něj Anáhuakem, že tíhne mnohem více k odůvodnění a kritice s motivujícím charakterem. Paz je fatalista a tak také vysvětluje mexickou mentalitu. Paz je velkým svědkem své doby, zároveň z ní dokáže vystoupit a hodnotit ji jako pozorovatel. „Paz tímto způsobem převyšoval přísný nacionalismus, který vládl v jeho zemi, a vkládal Mexičany do současné historie dle daných podmínek existenciálního myšlení doby."[12]

Autoři se navzájem doplňují. Kritiky je rády staví proti sobě, ale ve skutečnosti proti sobě nikdy názorově nestáli ani nijak nezápolili. A byť jejich myšlenky se můžou v určitých pilířích rozcházet, není to nejlepší volba na ně takto nazírat. Mozaika Mexika se opravdu s jejich náhledy doplňuje.

[12] *"Paz superaba de ese modo el nacionalismo riguroso que había dominado en su país, e insertaba al mexicano en la historia contemporánea, según las condiciones determinadas por el pensamiento existencial de la época"*. FERNÁNDEZ, Teodosio. *Los géneros ensayísticos hispanoamericanos*. Madrid: Taurus, c1990, s. 116.

4. Analýza historie a identity Mexika

Téma identity Latinské Ameriky a Mexika není nové, byť poslední dobou více a více polemizované a dávané všanc především kritikám než rozborům. Řekněme, že je stejně staré, jako Latinská Amerika sama. Existuje celá řada autorů, kteří se věnují rozboru již od „zrození" samostatných latinskoamerických států. Do této skupiny patří samozřejmě Mexiko, jeden z nejzazších konců hispanoamerického světa, tím i také specifický region, země prvního kontaktu conquisty a jedenz hlavních iniciátorů nezávislosti a země, která vyjádřila své potřeby jednou z největších revolucí.

Škála teoretiků latinskoamerické totožnosti a budoucnosti je početná, plná mužů velkých jmen jako Simón Bolívar, San Martín, Andrés Bello, José Martí, Domingo Faustino Sarmiento, Pedro Henríquez Ureña, José Enrique Rodó, José Vasconcelos, Alfonso Reyes, Eugenio María de Hostos, až po současného Fernanda Aínsu…

Simón Bolívar je pionýr myšlenky jednoty Latinské Ameriky. Tato pomyslná jednota se ukázala postupem času přinejmenším utopická a nereálná z důvodu ekonomických nevyvážeností, politické neznalosti a zjednodušeně mladické horlivosti. Čerstvě narozené státy, s nezformovanou identitou, vůdcovství chtivými lídry se nedokázaly svých možností chopit, pokud reálně nějaká šance autonomie s plnohodnotným životem pro občany těchto států existovala. Nejedná se o nezdar, ale spíše o pochopitelný důsledek. Zmínění autoři velmi dobře a zajímavě exponují scénáře, které americké státy k jejich osudům vedly.

Termín Latinské Ameriky pochází z 19. století a vymysleli jej Francouzi. Termín byl příhodný ve své době. V průběhu kolonizace, sledu století a množících se teorií přestal být dostačující. Latinská Amerika se vztahuje na všem známou oblast, ale z hlediska studijního sjednocuje velmi nehomogenní celek, jak kulturně, tak i historicky, samozřejmě s výjimkou samotného společného faktoru, a to kolonizace. V akademickém spektru se tedy obvykle rozděluje na frankofonní část, anglofonní elementy, lusofonní a hispánskou. Označení „hispano-americká", dříve takto psáno s pomlčkou, pro část španělsky mluvící množiny bylo některými autory považováno za jemně negativní, protože ta americká podstata jakoby visela na oné pomlčce nebo byla až na druhém místě. Na základě společné historie a víceméně i geografického údělu, a to dělení se o iberský poloostrov, pak studujeme i Iberoameriku, což je pravděpodobně nejmodernější, všeobecně užívaný termín. Hispanoamerice chybí část kontextu, dnes absolutně ekonomicky neoddělitelného, kterým je Brazílie, hlavní latinskoamerický tahoun s největším (a

stále nedoceněným) pokladem světa, Amazonií. Iberoamerika ho více včleňuje a uceluje do určité míry přesnější koncept. Tento terminologický vývoj vyplývá z historických faktů. Brazílie opravdu zažívala poměrně „samostatnou“ historii v rámci Ameriky. A Bolívar ve skutečnosti o Brazílii jako součásti svého snu neuvažoval. Časem, se ukázalo, že velikost Brazílie, její hodnota ekonomická, surovinová ale i kulturní je neoddělitelná a nezbytná pro celistvost tématu naší Ameriky. Stejně nelze studovat dějiny Španělska a nenahlédnout do Portugalska. Kdyby ale termín *ibero* měl naznačovat především příklon k evropské složce, tak se zde mnoho autorů začne rozcházet a termín tak i odmítat. Nechtějí se tak vracet ke koloniálním vzpomínkám a dědictvím, které tento výraz negativně připomínají. Takto stejně i jiné termíny nemusí být přijímány. Postkoloniální kritiky jsou stále aktuální.[13]

Složkou, která je podstatnou bází Ameriky, je africká kultura. Byla dlouho opomíjena, jak literaturou, tak všeobecným povědomím. Tato kultura je také pojítkem se Spojenými státy. „…černošská kultura,…, se usadila v Americe napořád. Bezpochyby nic neidentifikuje Spojené státy americké a Latinskou Ameriku lépe než představivost, mluva, rytmus naší společné pánve černošství: jih USA a Karibik, kulturní společenství, které se táhne přes ostrovy od Orinoka a Amazonky až k Mississippi.“[14] Carlos Fuentes se pokusil o upřesnění obsahu tohoto regionu v termínu Indo-afro-iberoamérica. Označení je výstižné, ale poněkud krkolomné v rámci ekonomičnosti jazyka. I kdyby tento termín byl funkční, neznázorňuje žádnou jednotu Ameriky. Nenalézání přesného funkčního výrazu vede k myšlence, že jsme možná dosud nepřišli na sjednocující výraz, protože Amerika není jednotná. Nebo řečeno jinak, tento složený termín vyjadřuje kulturní diverzitu (což je turisticky propagovaný termín), čili různorodost a tím i neslučitelnost. Označení Latinská Amerika je dosud nejpřijímanější a široko nejpoužívanější, a to i Latinoameričany. Jedná se ovšem o komplikované téma. Představuje historická a ekonomická stigmata, která tento kontinent hendikepují, a výklad této kultury se nedá shrnout v pár slovech, ani řádcích. Jedná se o téma stále otevřené a formující se.

K myšlence Mexika se vyjadřovali Antonio Caso a zmíněný José Vasconcelos. K analýze mexického pozitivismu Leopoldo Zéa. První obraz načrtli dva esenciální autoři Alfonso Reyes a Samuel Ramos, předchůdci dvou hlavních autorů, Octavia Paze a Carlose Fuentese.

[13] Například Walter Mignolo.
[14] FUENTES, Carlos. *Pohřbené zrcadlo*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 156. Kolumbus, sv. 162.

Ať analyzujeme Mexiko z hlediska historického, ekonomického nebo z hlediska našeho zájmu, nutně musíme narazit na hlavní tři historické mezníky, které Mexiko ustanovily, změnily nebo mu vtiskly specifický ráz. Těmito událostmi jsou dobytí Tenochtitlánu Hernánem Cortésem, vyhlášení nezávislosti amerických republik a pak Mexická revoluce. Jedná se o jakési pomyslné historické body, které nebyly žádnými okamžiky, a jsou vyplněny neméně důležitými obdobími a bázemi, které se stejně podílely na tvorbě mexického charakteru. Mexická předkolumbovská historie je dlouhá, zcela odlišná od dosavadní i příchozí západní kultuře. Mnoho z mexického dění je odkazem této kultury. Mezi Hernánem Cortésem a Hidalgem s Morelosem je období kolonie. Období tvrdé a zároveň natolik plodné, kde lze pozorovat, jak i zraněná Amerika smířlivě splývá a sžívá se s přítomností a skrz baroko nechává o sobě a své živosti vědět. Mexickou revoluci od Nezávislosti dělí prostor zmatků a snah a rozporuplná diktatura Profiria Díaze. Tyto tři historické události, jsou momenty vzdoru a samostatných projevů, konání, přímé řeči tvarujícího se Mexika, a období „mezi“ jsou drahami mezi těmito pomyslnými body. Jedná se o sled příčin a následků. Po revoluci jsou další mezníky nebo švy, studentská manifestace na náměstí Tlatelolco roku 1968 a pak chiapaské povstání z roku 1994.

4.1. Alfonso Reyes

Alfonso Reyes je ikonická osobnost pro celou Latinskou Ameriku, oblíbená mezi mnoha autory, a to i evropskými. V schématu mexické identity hraje důležitou roli, jako jeden z prvních, kdo načrtli celistvý a osobitý obraz Mexika a pak také jako básník a esejista a především hybatel kultury, umění a vzdělání. Slovy Octavia Paze: „Absolutní spisovatel, pro kterého je řeč vším, čím může být: zvuk a znak, neživotná čára ale i magie, organismus hodinek i živá bytost.“[15] Alfonso Reyes je esejista nezměrného významu, který vytyčil pilíře pro žánr eseje v Americe. Je to klasicky vzdělaný básník, filosof a myslitel, člen významné literární skupiny Ateneo de la Juventud, společně s Danielem Cosío Villegasem, s nímž mimo jiné založil centrum intelektuální elity Mexika El Colegio de México. Na druhou stranu je třeba zmínit, že byl tak trochu nedoceněn vlastními. Mexická akademie mu nikdy nedala žádné ocenění, protože se příliš věnoval jiným tématům, nedostatečně těm mexickým. „Někteří ho obviňují, že nám nedal žádnou filozofii nebo orientaci. Krom toho, že ti, co ho obviňují, zapomínají na velkou část jeho práce, která osvětluje mnoho situací z historie Ameriky, si myslím, že hlavní Reyesův význam spočívá především v tom, že když ho čteme, je to lekce srozumitelnosti a průzračnosti. Když nás učí, jak něco říct, učí nás hlavně, jak uvažovat.“[16]

Reyes se věnoval jak tématu Ameriky, tak Mexika. Esej byla jeho domácím polem. Reyesovo nahlížení Ameriky mluví o vztahu s Evropou. Byl velkým podpůrcem dobrých vztahů, a tak jeho rozbory či analýzy nikdy nebyly chápany negativně. Mluvil o snaze přiblížení se Evropě, učení se z evropského základu. Nezdar americké politiky přikládal tomu, že posuzování ekonomik nebo kulturních záležitostí je prováděno vždy z evropského úhlu. Dnes je termín evropocentrismus již jasně známý. Latinská Amerika se snažila od Evropy učit v dobré naději, že stejně jako Evropan, bude mít Američan rovné možnosti a stejně bude doceněn. Na jedné straně stojí evropský ideál a na druhé severoamerický. Reyes upozorňoval, že dosud nebyl prosazen, a pravděpodobně ani ne dobře promyšlen ten latinskoamerický úhel náhledu. Proto je Latinská Amerika odkázána na neustálou improvizaci. Tento charakter může být ale chápán i jako

[15] *“Escritor cabal para quien el lenguaje es todo lo que puede ser el lenguaje: sonido y signo, trazo inanimado y magia, organismo de relojería y ser vivo”*. PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad; Postdata; Vuelta a El laberinto de la soledad*. 3a. ed. México: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 176.

[16] *“Se le acusa de no habernos dado una filosofía o una orientación. Aparte de que quienes lo acusan olvidan buena parte de sus escritos, destinados a esclarecer muchas situaciones que la historia de América nos plantea, me parece que la importancia de Reyes reside sobre todo en que leerlo es una lección de claridad a transparencia. Al enseñarnos a decir, no enseña a pensar”*. Tamtéž, s. 177.

přednost. Jihoameričan je adaptabilní, flexibilní. Reyes se zdál být optimistický stejně jako Vasconcelos, odmítal rasové problémy, přijímal Vasoncelosovu myšlenku „kosmické rasy“ a americký smysl pro mezinárodnost považoval za klad a přednost. Zároveň ale mnoho prvků komentoval jako anachronismy.

Reyes vykresluje bohatství Mexika v díle *Visión de Anáhuac*. Vyjadřuje tak své pojetí vztahu mezi krajinou a kulturou. Lze si zde povšimnout všudypřítomného Reyesova poetického cítění. Anáhuac je údolí, kolébka aztécké kultury, místo které má velký význam pro předkolumbovskou civilizaci. Místo, které znamenalo pro Mexiko před Cortésem prosperitu, rozkvět a moc. „Průzračný kraj“[17] je označení převzaté od Alexandera von Humboldta z jeho Breviáře po Americe z roku 1807 (*Breviario del Nuevo Mundo*). A opravdu, prvotní dojem se zdá takový, že nebe sahá výš, vše má krystalicky zostřené obrysy a vidění se zmocňuje všudypřítomný jas.

Tato průzračnost dnes poněkud kontrastuje se „zpustošením“ naší civilizací, kde občas ve smogu mizí z dohledu nejen špičky mnohamilionové metropole. Světlo a jeho průzračnost, tak i voda, jako další element nebo další charakteristika údolí hrají v Reyesově vidině významnou roli. Světlo má moc ovlivnit naši schopnosti vidět. Později světlo také znamená metaforu jasnosti vnímání a myšlenek. A voda je něco, čeho se zmocnili obyvatelé Anáhuaku. Esej ale nemluví o žádném násilí spáchaném na údolí. Nemluví o architektonických změnách a zásazích do krajiny, ani o vpádu jiné kultury, ba ani o krvavých obětech aztécké kultury. Tyto události se samozřejmě staly, ale Alfonso Reyes, v moci anáhuackého jasu, cítí neuvěřitelnou harmonii ze všeho dění. „Alfonso Reyes „rušivé“ aspekty ponechává stranou a aztéckou minulost interpretuje v souladu se svým sklonem k harmonii.“[18] Poezie, lyrika, harmonie, souznění jsou hlavní prvky, které najdeme ve Vidině Anáhuaku, proto je bájné údolí patřící Tenochtitlánu a jezeru Texcocu v Reyesově verzi idealizované. Reyes ve svém poeticko-popisném umění vystihuje nejemnější krásy a opomíná krutější nebo ošklivější části aztécké historie. Reyes v určitých pasážích probouzí pocit, který museli zažít ti, kdo jako první spatřili Tenochtitlán a chyběl jim dech a slova, aby dokázali vše vstřebat. Nabízí se otázka střízlivosti těchto pozorovatelů a není-li ve skutečnosti průzračnost tohoto údolí jakousi magií, která se nově příchozích zmocňuje a oni své popisy potom produkují v určitém deliriu či slasti.

[17] Později také inspirace pro Carlose Fuentese.
[18] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 46.

Bylo řečeno, že Reyes byl velmi vzdělaný člověk. Jeho obrovskou zálibou, zdrojem inspirace a odrazovou plošinou byla antika a s ní samozřejmě renesance. Pro Reyese má esenciální význam latinská tradice, která se projektuje i v současné španělštině. Etymologie slov, porozumění významu tvoří pro mluvčího vztah k jazyku. „Jazyk je tak určitým modelem Reyesova chápání času kultury: neuplývá provždy, ale vrší se, minulost zůstává zahrnuta v přítomnosti.“[19] Téma vrstvení vyzdvihne později Octavio Paz a ke španělštině jako nástroji výrazu Latinské Ameriky se vrátí mnoho autorů, včetně Carlose Fuentese, který byl Reyesovým žákem.

Reyesovu tvorbu a Reyese samotného protkává ideál harmonie, harmonie člověka a přírody. Vztah krajiny a člověka a jeho mysli je jeden z důležitých latinskoamerických principů. K renesanci také patří schopnost člověka tvořit, mít v rukou svůj osud. Celý Anáhuak je ve skutečnosti přání, touha po pozitivní budoucnosti. „Naše století nás našlo, když jsme ještě odhazovali lopatou hlínu a kopali poslední příkop.“[20] Reyes se bezpochyby snaží motivovat Mexiko. Není bezvýznamný fakt, že Reyes dopisuje své dílo roku 1915, v exilu ve Španělsku. Jakýkoliv exil donutí člověka soužit se po domovině a přát si pro ni lepší budoucnost. Tyto emoce, magie Anáhuaku a samotný Reyesův neutuchající elán dolaďují melancholický tón tohoto díla.

Anáhuak je prvním pokusem o hledání mexické identity v původním demografickém substrátu společnosti, v indiánské kultuře. Jejich kosmogonie, poetika, hodnoty a především představivost jsou základem vidění současných Mexičanů. Pod těmito „prapory“ jednají a vědomě by měli být na ně hrdí. Reyes tedy vyzdvihuje nejen krásy, poklady a hmatatelné důkazy kulturního bohatství Aztéků, ale opírá se i o aztéckou poezii. „Aztécké meditativní pojetí přírodních motivů má blízko k orientálním kulturám. Citovaný zpěv [Ninoyolnonatza] naznačuje vztah krajina-umění, ale kontext celého eseje zároveň předkládá souvislost krajina-dějiny. Historické vidění ukazuje odlišnost hispanoamerické kultury od indiánských tradic a její příbuznost s kulturou západní. Hlavním tématem ve „Vidině Anáhuaku“ zůstává význam krajiny

[19] Tamtéž, s. 48.
[20] *“Nuestro siglo nos encontró todavía echando la última palada y abriendo la última zanja”*. REYES, Alfonso, *Visión de Anáhuac*, [citováno 16-07-2012] dostupné online <http://cvc.cervantes.es/literatura/escritores/a_reyes/antologia/vision.htm#>.

pro utváření mexické kultury.“[21]

Alfonso Reyes byl humanista mnoha tváří a významu nejen pro Mexiko, ale uznávaný v celém hispánském světě. Borges ho označil za muže číslo jedna hispánské filologie. Reyes je především básník a lyrika protkává jeho vidění světa, jeho prózu, filosofii a bezpochyby má i váhu v dalších Reyesových aktivitách, diplomacii, učitelství, vedení katedry humanitních věd na Mexické univerzitě. Jeho připomenutí krás a předností starého Mexického světa, mělo pro literární svět velký význam a pro mexickou identitu též.

[21] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 47.

4.2. Samuel Ramos

Samuel Ramos byl filosof a profesor a je dalším důležitým pilířem v analýze mexického charakteru. Rozvinul velmi důležité myšlenky v díle Profil mexického člověka a kultury (*El perfil del hombre y la cultura en México*), o které se opřel i Octavio Paz.

Samuel Ramos vychází z psychologického profilu a podmíněnosti člověka. Ramos studoval Junga a Adlera z jejich interpretace charakteru a psychoanalýzy čerpá. Lidský charakter je podmíněn etapami, kterými prošel. Mexická identita nese stopy historických událostí a ran. Termín, který se nejčastěji ozývá ohledně mexické mentality, když se vzpomene Ramosovo dílo, je *inferioridad* – méněcennost. Mexičané prošli těžkým obdobím kolonizace, které na nich zanechalo stopy. Aby se vyrovnali evropské kultuře, naučili se ji imitovat, tak aby dosáhli uznání. „Mexičané si zvykli imitovat, aniž by si to uvědomovali. Věřili, že takto zavádí do země civilizaci.“[22] Toto napodobování bylo nevědomé a nebylo způsobeno marnivostí. Vycházelo z mestického sebevědomí plného obav. Jednalo se o snahu dostat se z bolestivé intimní krize. Důsledkem byl jakýsi národní duchovní únik (*fuga espiritual*). Mexičané se odklonili od autentičnosti a hodnoty vkládaly do imitace, která se stala mimetismem. Tímto procesem si vryli do všeobecného chování podvědomé ponížení před kulturou evropskou. Imitace probíhala nejen na úrovni psychologické a intimní, ale i veřejnoprávní (například přijímání okopírovaných a špatně přeložených amerických ústav, které byly ústavami jen slovem, ale nikdy respektovaným zákonem). Ramos rozlišuje mezi kulturou odvozenou, asimilovanou a imitovanou.

Mexiko napodobovalo z evropských zemí především Francii. Jeden z důvodů, proč Mexiko cítilo náklonnost k francouzské kultuře, je jejich společný latinský duch s určitými podobnostmi. Za rozdíly a prohlubující se propastí mezi rolníkem (*campesino*) a člověkem z města, proletářem a maloměšťákem stojí právě odmítání kultury původní a předstírání evropského ideálu. Další důvod je mexické tíhnutí k nečinnosti a strnulosti, které má původ již v indiánské kultuře (*El Egipticismo indígena*).

Mexičan zdědil od Španělů individualistického ducha. Autor se opírá o studium španělského charakteru Salvadora de Madariagy a tezi vysvětluje na španělských dobyvatelích, kteří nejlépe dokazují tuto vlastnost. Říká se, že Španělé prožívali víru se stejnou vášní jako lásku, nenávist

[22] *“Los mexicanos han imitado mucho tiempo, sin darse cuenta de que estaban imitando. Creían, de buena fe, estar incorporando la civilización al país”.* RAMOS, Samuel. *El perfil del hombre y la cultura en México*. México, D.F: Editorial Planeta México, 2001, s. 21.

nebo žárlivost. Se stejnou hloubkou se vryla do latinskoamerické kultury katolická víra. „…kreolská stopa má největší podíl na mexickém charakteru.“[23]

Setkání západní kultury s kulturou nových latinskoamerických nezávislých zemí znamená veliký rozpor v přístupech příslušníků obou skupin. Evropané toužili po utopii v Novém světě, zatímco osvobození Latinoameričané si přáli se co nejvíce podobat Evropě. Samozřejmě v době, kdy k tomuto faktu došlo, byli součástí latinskoamerické kultury španělští kreolové. Jak řekl Alfonso Reyes, Amerika byla pozvaná ke stolu civilizace, když už bylo prostřeno.

Stejně jako Octavio Paz uvedl analýzu termínu *La Chingada*[24], Ramos se proslavil rozborem označení *El Pelado*[25]. Oba výrazy mají mezi sebou spojitost. *El Pelado*, je podle Ramose, Mexičan vyčleněný z jakékoliv společenské skupiny, má dvě osobnosti, ale světu dává znát tu hrubou, která nešetří sprostými výrazy, aby dokázal svou mužnost (*machismo*). Projevuje bezostyšně světu svou zuboženost, vyvolává roztržky, aby sám sebe rozptýlil ze svého neštěstí. Jedná se o jistý způsob rezignace a přijetí marginální role.[26] Výraz tak doplňuje pojem sebeočerňování. (*autodenigración*).

Mexiko je považováno za mladý stát, čerstvě vzniklý a nově autonomní a tato myšlenka snad i přetrvává. Mexičané věřili, že po Nezávislosti bude možné zapomenout na minulost. Ramos zdůrazňuje nemožnost počátku nového národa, že tabula rasa není možná.

Ramosovo dílo má motivující záměr, a ačkoliv působí jako kritika (tohoto charakteru jedna z prvních), Ramos nikdy neměl v plánu Mexiko hanět. „Lidé nezvyklí na kritiku si myslí, že vše co není pochvala, jde proti nim, zatímco ve skutečnosti chválení je mnohokrát nejjistější cesta proti nim a jak jim ublížit.“[27] Ve stejném duchu bude uvažovat Octavio Paz.

Jako profesor vybízí ke studiu, k využití intelektuálního potenciálu. Dle jeho názoru by se Mexičan neměl snažit tolik sám sebe definovat, čili dívat se do minulosti, nýbrž hledět do budoucna. Především vzdělání znamená pozitivní budoucnost.

---

[23] *“…el sedimento criollo de cultura representa la porción más rígida del carácter mexicano”.* Tamtéž, s. 30.

[24] Synonymní překlad: zatracená, znásilněná, zneuctěná, pokořená, ponížená; většina doslovných překladů jsou hrubého rázu.

[25] Doslovný překlad: oškubaný; přenesený význam: hrubián.

[26] Později Octavio Paz do velké míry navazuje a vysvětluje, proč se Mexičané nazývají *hijos de la Chingada*, tedy dětmi zneuctěné matky.

[27] *“Los hombres no acostumbrados a la crítica creen que todo lo que no es elogio va en contra de ellos, cuando muchas veces elogiarlos es la manera más segura de ir en contra de ellos y causarles daño”.* RAMOS, Samuel. *El perfil del hombre y la cultura en México.* México, D.F: Editorial Planeta México, 2001, s. 51.

4.3. Octavio Paz

Octavio Paz je básník a esejista. Je to ideální spojení. Má dar „spojovat“, vnímat i ty nejsubtilnější přechody. Všímá si detailů mexického jazyka a vidí za ním opravdový mexický ráz. Jako esejista má velký vliv na mexické smýšlení a chápání vlastní historie. „Jeho eseje jsou odpovědí na jeho reflexivní temperament. Nenechal si žádnou myšlenku pro sebe a napsal je v próze. Je to kategorická a kárající próza, syntetická a metaforická, poučná a zářivé lyrické živosti.[28]

Při svém výkladu Mexika je především kritik a analytik. „Kritika dává možnost svobody a je také podnícením k akci.“[29] Právě kritika je silná výtka historii Mexika. „V průběhu svého života byl vždy věrný dvěma základním premisám: kritickému svědomí, protože pouze znovuzrození ducha může poskytnout trochu světla ve tmě současné historie, a také energické obraně svobody člověk, jehož cílem je vždy domáhání se základních hodnotu humanismu, protože Pazův humanismus byla angažovaný, aniž by se kvůli tomu přestal věnovat zevrubné analýze.“[30]

Podle Paze je kritika to, co právě mexickému smýšlení ve vývoji chybělo po celé osmnácté století, ale i během toho dvacátého, čili v současnosti Paze. Mexiko nedalo nikdy prostor intelektuálům, aby ti měli slovo a nejednalo se pouze o vyjádření názoru, ale podílení se na vytváření nových struktur myšlení. Snad sami aktéři tohoto tvůrčího sektoru neuměli zvednout hlas. „Mexická inteligence, potažmo vzato, nemohla a neuměla používat své vlastní zbraně intelektuála: kritiku, zkoumání, úsudek.“[31] Samozřejmě existují postavy, které svou dobu komentovali, a Paz k nim chová obdiv. Mezi těmito autory jsou zmiňovaný „průzračný“ Alfonso Reyes, učitel projevu a uvažování, také břitký Daniel Cosío Villegas, universální José Vasconcelos, Jorge Cuesta, a také kritický Leopoldo Zéa a Samuel Ramos.

---

[28] *“Sus ensayos no son más que una respuesta a su temperamento reflexivo. No se guardó sus propias reflexiones, las escribió en prosa. Una prosa categórica y castigante, sintética y metafórica, sentenciosa y de lumínica vivacidad lírica”*. RUIZ DE LA CIERVA, María del Carmen, *Imagen intelectual de Octavio Paz*, s.1, [citováno 16-07-2012], dostupné online <http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/paz/ruiz/>.

[29] *“La crítica despliega una posibilidad de libertad y así es una invitación a la acción”*. PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad ; Postdata ; Vuelta a el laberinto de la soledad*. 3a. ed. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 236.

[30] *“En el transcurso de su vida, has sido fiel a dos premisas fundamentales: la conciencia crítica, porque sólo el renacimiento del espíritu puede proporcionar un poco de luz en la oscuridad de la historia presente, y la defensa enérgica de la libertad del hombre cuyo fin es siempre una reivindicación de los valores esenciales del humanismo, porque el humanismo de Paz es siempre comprometido sin dejar por ello de realizar un rigurosos análisis”*. Tamtéž, s.1.

[31] *“La “inteligencia” mexicana, en su conjunto, no ha podido o no ha sabido utilizar las armas propias del intelectual: la crítica, el examen, el juicio”*. Tamtéž, s. 171.

Způsobu Pazova psaní a především eseji *El laberinto de la soledad*, bývá některými současnými Pazovými kritiky vytýkána přemíra přechodů mezi vyprávěním a historií a také vytváření spojů mezi historií a mýtem. Autor ale i tak stále nachází příznivce této metody. „Bylo by možné namítnout, že Octavio Paz dějiny mytizuje. Ale takový přístup je možný: mytické vidění v moderní epoše nemizí." [32] Paze dokonce označují za literárního *caudilla* své doby[33], snad proto, že současně s ním nevyšla žádná kritika nebo jiná analýza a jeho esej se tak stává kánonem. Neposlední výtkou bývá i to, že „samota", o které Paz píše a v dnešní terminologii se označuje spíše jako „odcizení", ho samotného pohlcuje. „Pokud je Paz hlavní osobností v mexické kultuře posledních let, je to hlavně proto, že velká část jeho práce dala normy pro interpretaci této kultury. To je možná jediná nevyhnutelná samota v Mexiku: musí se sám vyslovit a interpretovat sám sebe v samotě. Pro totéž je [Pazova poezie] nedotknutá autentickým kritickým slovem…"[34] Také bývá eseji Labyrint samoty vytýkána nesourodost.

Paz se ujímá role kritika a na procesy, na které je nahlíženo jako na ikonické a nedotknutelné, si dovolí mít nejen jiný, ale hlavně kritický názor. Vychází z několika myšlenek Samuela Ramose, které ho i označuje za prvního, který se snažil nějak kriticky zformulovat identitu stále tvořícího se mexického národa. Ramos a Paz souzní v motivu méněcennosti a jakési masky, kterou se Mexičan halí a zároveň vyjadřuje. Paz toto téma rozvíjí mnohem hlouběji a samozřejmě i aktuálněji.

4.3.1. Labyrint samoty

Labyrint samoty je stěžejní esejistické dílo ve dvou rovinách: Je nejvýznamnější mezi esejemi Octavia Paze a má zásadní pozici v analýze Mexika. Je složeno z 8 esejí, které lze číst samostatně a zdá se, že jsou seřazeny nahodile, ale jejich sled není vůbec arbitrární. Navzájem se doplňují a vysvětlují. Octavio Paz zde komentuje dějiny, načrtává mexickou identitu, široký pojem, představuje unikátní koncepty, pokládá otázky a na mnohé i odpovídá, ale také jako

[32] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 85.
[33] Autorem myšlenky je Rubén Medina, citován Leonelem Delgadem Aburtem v http://www.ucm.es/info/especulo/numero33/soledad.html [16-07-2012].
[34] *"Si Paz es una figura capital en la cultura mexicana de los últimos años, en gran medida se debe a que parte de su labor ha consistido en dar pautas para la interpretación de esta misma cultura. Esa es quizás la única soledad inevitable del intelectual en México: se tiene que enunciar solo y tiene que interpretarse a sí mismo también en la soledad. De ahí que incluso [la poesía de Paz] siga intocada por una palabra auténticamente crítica…"* DELGADO ABURTO, Leonel, *La narrativa de la soledad en Octavio Paz: modernidad, clínica, crítica*, s. 2, [citováno 16-07-2012], dostupné online <http://www.ucm.es/info/especulo/numero33/soledad.html>.

universalista nechává popis mexického charakteru přesáhnout národní rovinu, a tak se Mexičan stává jakýmkoliv současným člověkem, který je sám. Tato samota není chvilkový dojem, ale skutečnost, která formuje mentalitu a vnímání okolní reality.

4.3.1.1. Obraz Mexika

Paz komentuje tři hlavní pilíře mexických dějin. Historie je pro něj zrcadlením národní vůle. „Celá mexická historie, od Conquisty až po Revoluci, může být nahlížena jako hledání sebe sama, nás deformovaných nebo zamaskovaných nejrůznějšími institucemi, a nějakou Formou, která nás vyjadřuje.“[35] Nelze je pominout v historickém studiu, ale ani v tom kulturním. Emotivně komentuje conquistu a kolonii. Tvrdě a kriticky vykládá Nezávislost a Revoluci, která podle něj znamená první relativně správný a dokonaný projev Mexika. Jsou to momenty národní euforie a vrcholného ideologického romantismu. „Ani Revoluce nebyla schopná artikulovat v celém svém výbušně nadšeném spasitelském duchu svou vizi světa, ani mexická inteligence nenašla řešení pro tento konflikt mezi nedostatkem naší tradice a naší potřeby universalismu.“[36]

Z každého období vyjímá faktor nebo osobnost, která vystihuje a zhmotňuje atmosféru a ideologii doby. Za dobytí Mexika je to Malinche, nad kolonií se povznáší duch vyjímečné Sor Juany. Octavio Paz vystupuje z klasického mexického rámce historického výkladu těchto tří nejhlavnějších událostí tím, že je vysvětluje kriticky, s porozuměním evropskému smýšlení nad americkým kontinentem. Nesnaží se tyto dva náhledy, tedy ten evropský a rodící se americký spojit nebo sloučit. Vysvětluje je z pohledu Latinské Ameriky a také vnímá i vedlejší faktory, oficiálním výkladem často ignorované. Octavio Paz neopomenutelně cítí mexické váhání mezi univerzalitou a utvrzováním se v národním sebevědomí.

Mexičan jako jedinec i jako národ se cítí jako sirotek, osamocený, proto má tendence přiklánět se k nejrůznějším existujícím hnutím, která ho někam začlení, dají mu směr a úlohu. To se projevuje již při evangelizaci Ameriky, křesťanství, byť jako západní náboženství cizí a odlišné americkým kultům a náboženstvím, dalo indiánům přístřeší (samozřejmě za podmínky, že bylo přijato). Sirotek našel otce, indián opuštěný svými bohy, přeživší apokalypsu, znovu

[35] *“Toda la historia de México, desde la Conquista hasta la Revolución, puede verse como una búsqueda de nosotros mismos, deformados o enmascarados por instituciones extrañas, y de una Forma que nos exprese”*. PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad; Postdata; Vuelta a El laberinto de la soledad*. 3a. ed. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 179.

[36] *“Ni la Revolución ha sido capaz de articular toda su salvadora explosión en una visión del mundo, ni la “inteligencia“mexicana ha resuelto ese conflicto entre la insuficiencia de nuestra tradición y nuestra exigencia de universalidad”*. Tamtéž, s. 181.

našel směr. I ten nejchudší člověk opět není sám. Takto Mexičané později nacházejí oporu v proletariátu a marxismus nabízí žádané odpovědi.

4.3.1.2. Nezávislost

Nejtvrdší kritiku Octavio Paz účtuje období po Nezávislosti a Reformě. Jedná se o významný komentář, vzhledem k tomu, že u Reformy stojí i člověk znělého jména po celé Americe, Benito Juárez. Události předcházející Nezávislosti i následující je těžké hodnotit. Mexická nezávislost se liší od dalších latinskoamerických v tom, že iniciátory tohoto hnutí nebyli lidé z kreolských vyšších vrstev, nýbrž z prostého lidu. Jak je známo, kněz Miguel Hidalgo a José María Morelos neměli evropské vzdělání jako Bolívar či Bello. Jinde byli hlavními aktéry nezávislosti aristokraté španělského původu, kdežto v Mexiku se jednalo spíše o třídní a agrární boj.

Proces osvobození se od španělského impéria vytvořil témata, která živila po dlouhá období celé spisovatelské generace. Pro Španěly to je dekadence jejich říše a pro Ameriku obhajoba nezávislosti a hledání vlastního osudu a identit. Rozpad říše přišel v době krize v Evropě, také v době, kdy už Španělsko s Amerikou nic nepojilo. Mexická nezávislost je více myšlenkově lokální, netíhne k univerzalismu. V tomto období se začaly formovat první nacionalismy, které byly spíše propagandou místních vlád a dodnes nenechávají jasné, jaký je ten přesný rozdíl mezi různými americkými státy. Tyto motivující slogany a projekty mají za následek dnešní boj proti politické lži a také Reformu z roku 1857. Reforma znamená zrod dnešního Mexika. Vyslovení klauzulí a přání s velkým optimismem, popření nešťastné minulosti, ovšem včetně tradic. Nezávislost, dokonaná v Reformě, znamená rozchod s indiánskou minulostí, se španělským dědictvím a s katolictvím.

Nezávislost se stala imitací pozitivsmu. Paz připomíná Ramosův koncept. Mexičané, nebo alespoň určitá skupina, v něj věřili, ale zároveň pociťovali, že se nejedná o něco, co by je vystihovalo. Také implantovat nějaké systémy a nové myšlenky, nelze pouze jejich vyhlášením. „Naše myšlenky, nikdy nebyly zcela naše, jsou dědictvím nebo dobytím těch stvořených v Evropě. Taková mexická filozofie je tedy pouhou reflexí nad přístupy, za kterými si stojíme v rámci témat zadaných světovými dějinami: kontra-reforma, racionalizmus, pozitivizmus,

socializmus.“[37] Amerika je utopie, slovy Leopolda Zéy „monolog Evropy“, evropská naděje na jinou budoucnost. Mexičané a všichni Američané jsou dědicové španělského snu o modernitě Karla III, který je v realitě historií nezdaru, tvrdí Paz.

Změnila se legislativa, ale ke změně reality měla Reforma daleko. Církev se oddělila od státu, myšlení zavládl pozitivismus. Paz v tomto smýšlení za daných podmínek vidí stále utopii. „Reforma je projekt poměrně malé skupiny Mexičanů, která se dobrovolně odděluje od věřící a tradicionální masy. Mexický národ je projekt menšiny, která prosazuje svoje schéma zbytku obyvatelstva proti jiné menšině velmi aktivně tradiční.“[38] V tomto ovzduší závratného optimismu a důvěry se mísí události jako ztráta velkého mexického území, ještě větší vygradování sporu mezi liberály a konzervativci, zastřelení Maxmiliána Habsburského, a k tomu všemu se v této atmosféře dobře uchycují dozrávající postavy diktátorů, kteří mají zárodek, dle Paze, již v samotném osvoboditeli (*El Libertador*)[39]. Stále slabá střední třída, rozprodání církevního, zmizení indiánského majetku a společenský neklid dává prostor nástupu diktatury Porfiria Díaze. Uklidní anarchii, ale nastolí další protiklady v již dostatečně černobílém Mexiku. Země za jeho vlády, občas zmiňované historiky jako *belle époque*, je sjednocená a organizovaná, zažívá zásadní průmyslový pokrok a věda je hlavní arbitrem. Paz ovšem upozorňuje, že přes všechny klady, které výčet může znamenat, celý porfiriát znamená anachronismus a návrat k feudálnímu systému. Porfiriát sice adoptuje filozofii pozitivismu, který Paz označil za zbytečný, ale rovnost lidu je absolutní lží a jen se tvoří prostor pro přicházející kapitalismus a imperialismus. Jedná se také o období absolutní „ne-autentičnosti“, což připomíná myšlenky Samuela Ramose i Reyese, kteří zásadně mluvili o mexickém zvyku napodobování. Francie je hlavním vzorem, ovšem s jinou historií a jinými podmínkami. Pozitivismus se stává dalším překrytím něčeho původního a autentického. Paz říká: „Pozitivismus nám nedal nic. Nazpět, ukázal v celé nahosti liberální principy: krásná neaplikovatelná slova. (…) Po sto letech bojů byl lid sám víc než kdy jindy, se

[37] *“Nuestras ideas, asimismo, nunca han sido nuestras del todo, sino herencia o conquista de las engendradas por Europa. Una filosofía de la historia de México no sería, pues, sino una reflexión sobre las actitudes que hemos asumido frente a los temas que nos ha propuesto la Historia universal: contrarreforma, racionalismo, positivismo, socialismo”*. Tamtéž, s. 182.

[38] *“Ahora bien, la Reforma es el proyecto de un grupo bastante reducido de mexicanos, que voluntariamente se desprende de la gran masa, pasivamente religiosa y tradicional. La nación mexicana es el proyecto de una minoría que impone su esquema al resto de la población, en contra de otra minoría activamente tradicional”*. Tamtéž, s. 139.

[39] Simón Bolívar.

zbídačeným náboženským životem a poníženou lidovou kulturou. Ztratili jsme naše spojení s minulostí."[40]

4.3.1.3. Revoluce

Mexická revoluce je „projekt" nezměřitelného rozsahu, něco pro tak mladý stát poměrně nebezpečného. Paz tento proces nazíra mnohem méně kriticky než jakýkoliv jiný v Mexiku. „Nyní lze vidět mnohem jasněji, v čem spočíval revoluční plán: dokázat v co nejkratším čase a s minimem lidských obětí dílo, o které evropská střední třída snažila víc než stopadesát let."[41]

Zároveň se ale jedná o první odhalení, kdo Mexičané jsou. Ty nejhlubší příčiny revoluce se mísí s životem Mexika. Kritika pozitivismu u zrodu Revoluce stála také. Jedná se o to, že Mexiko přestalo kopírovat a imitovat jiné systémy či postupy, a vrátilo se k tomu původnímu a svému. Revoluční doktríny mají především agrárního ducha, jedná se o navrácení půdy dle starého indiánského způsobu vlastnění a obstarávání půdy nazývaného *calpulli*. „Mexiko samo sebe nevnímá jako budoucnost ke zrealizování, nýbrž jako návrat k počátku. Radikalismus Mexické revoluce spočívá v její originalitě, to znamená, návratu ke kořenům, jedinému základu všech našich institucí."[42] Zde se Paz do určité míry rozchází se Samuelem Ramosem, který nabádal především k obrácení pohledu do budoucna, ale samozřejmě s respektem k minulost.

Paz rozvíjí myšlenku revolucí všeobecně. Zmiňuje Ortegu y Gasseta, který řekl, že každá revoluce je pokus podrobit realitu nějakému rozumovému projektu.[43] Paz ale za každou revolucí vidí spíš snahu o znovu nastolení pořádku, dávného řádu, který byl násilně ukončen utiskovatelem. Mluví všeobecně, ne pouze o Revoluci mexické, když říká, že „věčný návrat" je implicitním předpokladem každé revoluční teorie. Mnoho z nich má utopické rysy, a proto také předpokládají v minulosti existenci jakéhosi zlatého věku, ke kterému se lid chce navrátit. Až nyní se uplatnily nějaké liberální principy, ale také proto, že intelektuálové současní revoluci neměli, co dalšího nabídnout. Revoluce pozvolna krystalizuje a přináší nejen oběti ale i plody.

---

[40] *"El positivismo no nos dio nada. En cambio, mostró en toda su desnudez a los principios liberales: hermosas palabras inaplicables. … Al cabo de cien años de luchas el pueblo se encontraba más solo que nunca, empobrecida su vida religiosa, humillada su cultura popular. Habíamos perdido nuestra filiación histórica".* Tamtéž, s.145.

[41] *"Puede verse ahora con mayor claridad en qué consistió la empresa revolucionaria: consumar, a corto plazo y con un mínimo de sacrificios humanos, una obra que la burguesía europea había llevado a cabo en más de ciento cincuenta años".* Tamtéž, s. 190.

[42] *"México no se concibe como un futuro que realizar, sino como un regreso a los orígenes. El radicalismo de la Revolución mexicana consiste en su originalidad, esto es, en volver a nuestra raíz, único fundamento de nuestra instituciones."* Tamtéž, s. 157.

[43] *"Toda la revolución,…, es una tentativa por someter la realidad a un proyecto racional."* Tamtéž, s. 155.

Octavio Paz hodnotí Revoluci kladně, je prvním samostatným projevem Mexika. Je nejplodnějším zdrojem mexické kultury v lidovém umění a reflexe celého národa. Revolucí se Mexiko zapisuje nesmazatelně do historie 20. století. V Revoluci Mexiko nachází svou podstatu. „Revolucí se Mexičané ponořují do sebe sama.“[44]

4.3.1.4. Conquista

Toto hledání sebe sama a návrat k původnímu si vyžadují zmínění třetího opěrného bodu historie Mexika. Conquista je největší rána zasazená Mexiku, zároveň dlouho posléze otevřená, s niternými dozvuky až dodneška. Octavio Paz přirovná mexickou předkolumbovskou kulturu ke starověkému Řecku. Obhajuje, že ačkoliv, povrchní porovnání může být zavádějící, i tak je nasnadě a pád těchto dvou kultur má něco společného. Další paralela se starým světem je ve sjednocení a základu. To co Řecko znamenalo pro starověk, v Mexiku můžeme najít v kultuře toltécké. Toltékové, rodově příbuzní Aztékům, byť vynikající válečníci, se s jinými kulturami spíše sžívali a fungovali s nimi společně, vtiskovali jim svůj ráz. Největší dnes žijící etnikum Májové, byli již na svém sklonku a tvrdí se, že ani Aztékové se nesetkali s Cortésem na svém kulturním zenitu. Naopak, aztécká proroctví oznamovala pád a zlom v jejich dějinách. Aztékům předcházely jiné a dávnější kultury, intelektuálně a umělecky mnohem vyšší, které pokládaly základ mesoamerickému smýšlení. Kultury, o nichž Aztékové zdaleka nevěděli vše a které překryli kulturou svou. Octavio Paz se později věnuje studiu indiánské kosmogonie a stavu společnosti ještě před Cortésem, podrobnějšímu rozboru aztécké politiky a své nové myšlenky vyjádří v eseji Kritika pyramidy.

Střet západní a předkolumbovské civilizace nemá obdoby. S odstupem času v něm spatřujeme velkou míru absurdity a snad i ironie. Také v jeho aktérech, Moctezumovi, Doně Marině, Tlaxcaltécích, Gerónimovi de Aguilar, Cuahtémocovi. Aztécká proroctví o konci cyklu vzala na sebe podobu příchodu Španělů. Indiáni se Španělům podrobili a uvěřili v osud. Octavio Paz dává důraz nejen na zklamání z prozření, ale především na fatalitu celé události ukončené doslova sebevraždou. Aztékové se cítili zrazeni svými bohy. „Největší zrada, kterou začíná mexická historie, není ta tlaxcaltécká, ani ta Moctezumova, ale ta boží[45] Paz je fascinován aztéckou tendencí ke smrti, vzpomíná na jiné říše, které před svým pádem zažily tento svod

[44] *“La Revolución es una súbita inmersión de México en su propio ser.”* Tamtéž, s.162.
[45] *“La gran traición con que comienza la historia de México no es de los tlaxcaltecas, ni la de Moctezuma y su grupo, sino la de los dioses.”* Tamtéž, s. 102.

smrtí, a zdůrazňuje: „Fascinace smrtí není tolik rys vyzrálosti jako spíše mladí.“[46] Konečně hned v úvodu Paz mluví o věku, kdy se člověk sám poznává a tím je období adolescenta. Nastolení kolonie bude znamenat pro Mexiko stejně tvrdý zásah jako Conquista sama. Španělsko sklízí kritiku. Samo v úpadku, zrozené v násilí, si zajišťuje delší trvání násilím. Nerenovovuje, pouze se snaží zachovat svůj starý řád a ve své podstatě zůstává ve středověku. Dobyvatelé, až na Cortése a jiné individualistické jedince, jsou jen opakováním středověkého modelu válečníků.

Dobytím aztécké říše Španělsko získalo určité bohatství, které záhy zmizelo v evropských pokladnách, téměř nikdy konkrétně španělských. Rozšířilo hranice o kolonie, které výsledně znamenaly mnoho komplikací. Jedním z oficiálních zájmů koruny byla také evangelizace nového území, a tak bylo implantováno na nový kontinent křesťanství. Paz používá symboliku pyramidy a takzvaného překrývání nebo vrstvení (*superposición*). “Kultura latinskoamerických zemí není jednolitá, různé kulturní tradice se zde neslévají: trvají dál a vrství se jedna na druhou. Dávné epochy se nikdy zcela nevytratí. V jediném městě a v jediné duši se vrství představy, které jsou si vzdálené nebo si i odporují.“[47] Stejně jako jinde na světě v Mexiku bylo možné nalézt dualismus kmenů kočovných a usedlých. Samozřejmě také těch mírumilovných a bojovných. Když se jedna kultura zmocnila druhé ve většině případů došlo k potlačení té dobyté. Členové skupiny byli nuceni přijmout kulturu novou, protože ta překryla tu původní. Stopy takového překrývání, nejen metaforického a myšlenkového, lze vidět i na nějakých pyramidách, kdy se pod svrškem skrývá jiná stavba původní kultury. Mezoamerika zažila těchto změn a vrstvení mnoho a patří k nim i vrstva poslední kulturou Západu. Z tohoto důvodu (a dalších) nebyla španělská změna pro Aztéky až takovým šokem, prakticky se jednalo o zaběhnutý systém.

Původní kultury nikdy nevymizely a zůstávají do země i do lidí vryté a vyvěrají nebo se ukazují skrz trhliny. Vnucené americké křesťanství proto vykazuje mnoho neshod se vzorem evropským. Svatí mají charakteristiky indiánských božstev, zjevují se na místech, která předtím patřila také původním bohům, architektura bývá přizpůsobena indiánské mentalitě a sami věřící v křesťanství nacházejí přístřeší, stanou se oddanými, ale komplex původní víry z nich zcela nezmizel.

[46] *“La fascinación ante la muerte no es tanto un rasgo de madurez o de vejez como de juventud”*. Tamtéž, s. 104.
[47] HOUSKOVÁ, *Anna. Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 54.

4.3.2. Jiné Mexiko

Labyrint samoty není významný jen kvůli Pazovu výkladu dějin. Snad ještě víc zaujme každého čtenáře kvůli prvním kapitolám (*Pachuco*, Mexické masky, Svátek všech mrtvých, Děti Malinche - *Pachuco, Máscaras Mexicanas, Día de los muertos, Hijos de la Malinche*), které mají mnohem reflexivnější a metaforičtější charakter. Zde Octavio Paz představuje svoje koncepty, které mají zásadní podíl na mexickém charakteru. Paz podrobuje Mexiko téměř psychologické analýze. Popisuje detailně každodenní realitu Mexičanů, běžné situace, které na první pohled nemusí působit jako něco „jiného". O jiné Mexiko se ve skutečnosti ale opravdu jedná. Je to jakýsi spodní proud Mexika reálného a autentického, toho původního. Mexiko snad barbarské, které stojí v opozici modernímu rozvoji. Octavio Paz věří, že minulost a její přijetí jsou nezbytné pro pozitivní budoucnost. Pouze kontinuita kulturní tradice zachová opravdové Mexiko. Později uvidíme, že v této myšlence Paz souzní s Carlosem Fuentesem.

První velké téma jsou „mexické masky". Paz o nich mluví hned po první kapitole, kde popisuje Mexičany žijící ve Spojených státech nazývané *Pachuco*. Charakter *Pachucos* nese stopy tohoto prvku, stejně jako ale i jiní Mexičané. Maskami je prostoupená celá mexická kultura. Od lidových písní, výtvarno až po mluvu a její typicky mexickou formu *albures*. Jedná se o formu, která jako jediná povoluje vystupování na veřejnosti. Tato forma, která vyžaduje pořádek, má takový význam, že ovládá sféru justiční a společenskou a projevuje se i v umění. Mexičan je přirozeně uzavřený člověk, jeho uzavřenost je normou a pouze tato „veřejná" maska je přijatelná pro komunikaci s ostatními. Maskou frází, formulí a slovních žertů schovává své pravé já. Hlavním zájmem je nikdy neodkrýt své nitro. Tato uzavřenost je výsledkem mnoha kulturních zvratů, především toho nejnásilnějšího, kolonizace: „Koloniální svět zmizel, ale strach, nedůvěra a podezřívání ne."[48]

Uzavřenost vysvětluje *machismus* a vnímání ženy. Žena je bytost, která se má chovat obezřetně a zdrženlivě. Zhmotňuje mužovy tužby, ale sama nemá mít žádné. Cudnost je u ženy společností oceňovaná, v jejím případě znamená taktéž obranu. Žena má být tedy pasivní a trpící. „Ať je prostitutka, bohyně, světice, nebo milenka, žena předává nebo udržuje, ale nikdy nevytváří hodnoty nebo sílu, které v ní vidí příroda nebo společnost. V světě stvořeném k obrazu

[48] *"El mundo colonial ha desaparecido, pero no el temor, la desconfianza y el recelo"*. PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad ; Postdata ; Vuelta a el laberinto de la soledad*. 3a. ed. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 47.

muže, je žena pouhým odrazem mužské vůle a potřeb.[49] Muž, který je správně uzavřený, je také důstojný, když stoicky dokáže vytrpět všechna příkoří a neustoupí. Žena ze své podstaty je slabá, protože se poddává. Aby dokázala opak, je trpící, snášející, trpělivá. Naopak, ta špatná žena je spojována s aktivitou. Machistická nedůvěra k ženě pravděpodobně pramení z jakéhosi dávného „hříchu", kterým byla zrada Mexika od Malinche, matky prvního dítěte mezi indiánkou a Španělem. Odevzdala se Cortésovi a proto může být označena jako *La Chingada*. Mexičané jsou její děti. Tímto výrazem, který ve všech svých variantách pomáhá uvolnit emoce, Mexičané vlastně hanobí sami sebe ve snaze se odpoutat od minulosti. Symbol znásilněné matky a celé nešťastné rodinné rozpoložení je dalším vysvětlením mexické samoty, která může být chápána široce jako národní, ale i jako osobní hned od počátku: „Jsme sami. Samota, hlubina, ze které pryští všechna úzkost hned ode dne, kdy jsme opustili matčino nitro a spadli jsme do cizího a nepřátelského světa."[50]

Skrývání, mystifikování, předstírání a vymýšlení lží souvisí s mexickou touhou být někým jiným (*la otredad*). „Naše lži odrážejí zároveň to, co nám schází a po čem toužíme, co nejsme a čím bychom chtěli být."[51] Toto předstírání dochází k mezím, kde těžko určit, co byla pravda, stává se ochranným mechanismem. Uzavřenost se projevuje samozřejmě i v intimních citech. Láska bývá považována za dobývání. Předstírání a forma jsou v lidech zakořeněné i v nejjemnějších detailech, v jednoduchých odpovědích jako „ano" a „ne" a způsobu vyjádření.

Jediná příležitost, kdy si Mexičan dovolí shodit masku, je *fiesta*. Mexiko je země rituálů a kalendář má plný svátků. Svátek, oslava jsou možností popít a hlasitě poděkovat jakémukoliv božstvu, které se zrovna hodí. Být sám sebou není také vhodné označení, protože při *fiestě* je Mexičan sám sebou téměř přemíru. Mexiko se na chvíli zbaví norem, které vystavělo, oslavný duch se zmocní všech a z lidí se stávají tak trochu děti a blázni. „Mexiko slaví. A je to oslava protknutá blesky a deliriem, je jako lesklý rub našeho ticha a apatie, naší zdrženlivosti a nevlídnosti."[52] *Fiesta* je kompenzací uzavřenosti a investování financí i energie se vyplácí. „V

[49] *"Prostituta, diosa, gran señora, amante, la mujer transmite o conserva, pero no crea, los valores y energías que le confían la naturaleza o la sociedad. En un mundo hecho a la imagen de los hombres, la mujer es sólo un reflejo de la voluntad y querer masculinos"*. Tamtéž, s. 39.

[50] *"Estamos solos. La soledad, fondo de donde brota la angustia, empezó el día en que nos deprendimos del ámbito materno y caímos en un mundo extraño y hostil"*. Tamtéž, s. 88.

[51] *"Nuestras mentiras reflejan, simultáneamente, nuestra carencias y nuestros apetitos, lo que no somos y lo que deseamos ser"*. Tamtéž, str. 44.

[52] *"México está de fiesta. Y esa Fiesta, cruzada por relámpagos y delirios, es como el revés brillante de nuestro silencio y apatía, de nuestra reserva y hosquedad"*. Tamtéž, s. 54.

oslavách společnost přijímá sama sebe.“[53] „Vše končí rykem a trhanci: zpěv, láska, přátelství. Násilí našich oslav dokazuje, do jaké míry se uzavíráme v komunikaci se světem.“[54]

Další specifičnost mexického charakteru je jeho vztah ke smrti. Západní společnost dneška se snaží smrti vyhnout. Dokonce lépe ani toto slovo nevyslovovat. „Smrt je zrcadlo, které odráží marné posunky života.“[55] Křesťanství chápe smrt jako přechod, zlom mezi dvěma životy. Pro Aztéky znamenala obnovení života a pokračování. Octavio Paz tvrdí, že v obou systémech se jedná o dvě tváře stejné reality. Dnešní pojetí smrti nemá žádný větší význam, který by odkazovala k dalším hodnotám. Smrti se výsledně bojí všichni stejně, většinou o tom ale raději pomlčí. Mexičané ji mají stále přítomnou, jako pozůstatek z předchozího období, inovací ovšem je zesměšňování. Nečinnost vůči životu živí tento strnulý vztah ke smrti. Mexičané dají přednost oslavám a opojení zapomněním. “Jednou se chceme oddat, jednou jsme zdrženliví, váháme mezi křikem a tichem, mezi fiestou a bděním, aniž bychom se kdy opravdu odevzdali.“[56] Další krok po „katarzi“ *fiestou* jakoby se Mexičan bál udělat. Nechce hledat hlubší rozměr. Raději zůstane obklopen přítomností a zapře minulost. „Mexičan nevychází ze své samoty. Naopak, uzavírá se v ní.“[57] Mexičan usiluje o přijetí sama sebe, ale zároveň hlavní úsilí vkládá do uznání sebe světem. Snaží se zasadit do světových dějin, ale nepřestává se cítit sirotkem. Samota znamená odpoutání se od sebe sama. Mexičan nakonec žije v neustálém konfliktu a rozporu.

4.3.3. Kritika pyramidy

Octavio Paz se vrátil k tématu identity Mexika a dalším otázkám o desetiletí později. Sám sobě byl kritikem a některé myšlenky doplnil. Kritika, kterou exponuje v této eseji je poměrně překvapující a dodává ještě více neuvěřitelnosti do příběhu, o dobytí Mexika. K pohádkovému mýtu je čtenář postaven skepticky.

Obraz pyramidy souvisí s již zmíněným překrýváním kultury předchozí, čili vrstvení kultur. Tentokrát je ale pyramida ještě navíc symbolem struktury aztécké vize světa. Je to zhmotnění místa pro setkání s bohy, kontinuita světa, přechod. Zde se podávaly oběti. Podle aztéckého výkladu světa, se jejich současná éra nacházela v pátém slunci, které znamenalo změnu, posun

[53] *“La sociedad se comulga consigo misma en la Fiesta”*. Tamtéž, s. 56.
[54] *“Todo termina en alarido y desgarradura: el canto, el amor, la amistad. La violencia de nuestros festejos muestra hasta qué punto nuestro hermetismo nos cierra las vías de comunicación con el mundo”*. Tamtéž, s. 58.
[55] *“La muerte es un espejo que refleja las vanas gesticulaciones de la vida.”* Tamtéž, s. 58.
[56] *“Oscilamos entre la entrega y la reserva, entre el grito y el silencio, entre la fiesta y el velorio, sin entregarnos jamás”*. Tamtéž, s. 71.
[57] *“El mexicano, […], no trasciende su soledad. Al contrario, se encierra en ella”*. Tamtéž, s. 70.

k novému věku. Zároveň také znamenalo zničení starého světa. Jak bylo řečeno, aztécká proroctví ohlašovala konec.

Víme, že Aztékové byli bojovný národ, který bohy uplácel oběťmi. Ty zaručovaly pokračování jejich říše, kterou zvětšili četnými válkami, buď o území, nebo takzvanými květinovými válkami, které zase zajišťovaly oběti. Tuto kulturu jsme pochopili původně jako pokořenou a znásilněnou, jejich centrum vnímáme jako základ dnešního Mexika. Je méně známé, že Aztékům předcházely jiné mnohem bohatší kultury a že Aztékové s jejich dědictvím zacházeli nečekaně. „ – je chyba studovat z nahuaské perspektivy (a o to ještě méně z jejich pozdní aztécké verze) celek mezoamerické civilizace, který je mnohem bohatší, starobylejší a různorodější realitou.“[58] Aztékům mnoho předcházelo a velmi pravděpodobně i tyto kultury Aztékové překryli. „Aztékové jako „barbaři“ ovládli oblast vyspělé kultury, kterou nevytvořili ani neobohatili, jen si dosavadní tradici přisvojili; dokonce spálili staré kodexy, aby mohli vystupovat jako dědicové Toltéků a legitimovat tím svou nadvládu.“[59] Je ohromující fakt, že se Aztékové ve své podstatě zachovali stejně jako příchozí Evropané. Důvod proč tak učinili, je touha a potřeba zapomenout na svůj původ, přestavět historii, která registrovala rozdíl mezi jejich kulturou a těmi předchozími, které, jak se zdá, byly považovány za vyšší, kdežto oni byli jen barbary. Opozice mezi barbarským a vznešeným zůstala zachována, a proto Aztékům příslušela pouze možnost svou říši bázlivě udržovat do návratu Quetzalcóatla. Jeho příchod se shodoval s datem objevení se Hernána Cortése a proroctví o něm Aztéky zpravilo s předstihem. „Pro Moctezumu příchod Španělů znamenal svým způsobem vyrovnání starých dluhů, dávného pochybení svatokrádežnou uzurpací.“[60] Existuje proto možnost vysvětlení, že Moctezuma opravdu měl jasné představy, nebo alespoň tušil, co jeho říši čeká. Pro španělskou stranu vše vypadalo jako štěstěna, s odstupem času snad velmi ironická hra osudu. „To nejpodivuhodnější je, že Španělé nepředpokládali takovou komplikovanost rozdílných postojů, které k nim indiáni měli. Je tu pak ještě jeden prvek, který zvětšil tragický zmatek. Spojenci Španělů doufali, že pád Mexika-Tenochtitlánu ukončí bezvládí a porobení a vazalství. Tato strašlivá zmýlená byla možná

[58] *“– es un error estudiar desde la perspectiva nahua (y más desde su tardía versión azteca) la totalidad de la civilización mesoamericana, que es una realidad más rica, diversa y antigua”*. Tamtéž, s. 299.
[59] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 54.
[60] *“Para Moctezuma la llegada de los españoles significa, en cierto modo, el pago de la vieja cuenta, la Antigua falta de la usurpación sacrílega”*. PAZ, Octavio. El laberinto de la soledad; Postdata; Vuelta a El laberinto de la soledad. 3a. ed. México: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 309.

počátkem jejich pozdější staleté pasivity – když se Španělé stali nástupci Aztéků a pokračovali v uzurpaci.“[61] Pro Mexiko velký zlom znamenal svým způsobem minimální změnu. Z jedné kruté nadvlády do jiné.

Paz navazuje myšlenkou, že Mexiko opravdu má zažitý model vrstvení z ještě mnohem dřívější doby, ovšem přetrvávají do dneška. Ale aplikuje ho dle vzoru uzurpátorů, kteří mají za cíl pouze udržet moc. Jedná se prostoupení starého systému napovrch. „Pokud tu existuje od 14. století skrytá politická kontinuita, je možné divit se tomu, že nevědomým základem této kontinuity je možná náboženssko-politický archetyp starých Mexičanů-pyramida se svou neúprosnou hierarchií, s obětní plošinou a hodnostářem na vrcholu?“[62] Tento aztécký systém, přetrvává dodnes. Vinu uvykl proměňovat v oslavování obětí a zamlčování veřejné pravdy. I současná vláda nese prvky aztécké tradice. Politická strana vládnoucí od Revoluce, i prezident, jsou neosobní a jejich moc je institucionální jako u aztéckých *tlatoanis*, udržovatelů moci a pořádku.

Paz tříští zaběhlý zvyk adorování aztécké kultury, což byl do jisté míry vynucený návrat ke kořenům nacionalistickou obrodou. Lidé dokázali přijmout fakt obětí, přijali západnímu světu nepochopitelnou, ale skvoucí aztéckou kulturu. Paz, který nejdříve mexický eskapismus a tragédii spatřoval v kolonizačním násilí a snad i zradě aztéckých bohů, nyní hledí do hloubky aztéckých dějin. Aztékové jsou přímými předky většiny Mexičanů, nebo i kdyby jen určitého zlomku, jejich ideologii kolonie zopakovala jako vlastní a pokračuje zakořeněná i v současném chování. Jedná se tak trochu o ztrátu iluzí nad zidealizovanými bájemi. Podobně jako mýtus o opuncii a orlovi požírajícím hada, který je z velké části domyšlený, a především zaznamenaný již v jiných kulturách před založením Tenochtitlánu, se rozpadá představa o velikosti a absolutní barbarské dokonalosti aztécké kultury.

Pazova kritika je tedy směřována na pyramidu, jako mentální uspořádání společnosti, která je zvyklá přebírat žezlo a systém *tlatoanis* s absencí charismatických, osobních *caudillů* s vizí.

[61] *“Lo más curioso fue que los españoles no sospecharon la complejidad de las contrarias actitudes de los indios ante ellos. Y hay otro elemento que aumentó la confusión trágica de todos estos equívocos: los pueblos indios aliados a los españoles esperaban que la caída de México-Tenochtitlan pusiese fin al interregno, la usurpación y el vasallaje. Su horrible desengaño fue, quizá, el origen de su pasividad de siglos: al convertirse en los sucesores del poder azteca, los españoles perpetuaron la usurpación”*. Tamtéž, s. 310.

[62] *“Si desde el siglo XIV hay una secreta continuidad política, ¿cómo extrañarse de que el fundamento inconsciente de esa continuidad sea el arquetipo religioso-político de los antiguos mexicanos: pirámide, sus implacables jerarquías y, en lo alto, el jerarca y la plataforma del sacrificio?”* Tamtéž, s. 297.

Paz opětovně vyzývá k vytvoření nového systému, přeje si, aby se nepoužívala již předchozí kritéria a aby se Mexičané kriticky postavili k zaběhnutému. „Kritika nám říká, že se máme naučit rozpouštět idoly: rozpouštět je v nás samotných.“[63]

[63] *“La crítica nos dice que debemos aprender a disolver los ídolos: aprender a disolvernos dentro de nosotros mismos”*. Tamtéž, s.318.

4.4. Carlos Fuentes

Carlos Fuentes věnoval analýze mexické identity hned několik děl. I knihy, které mají jiný záběr, na tuto tématiku naráží, a proto lze říct, že je pro Carlose Fuentese poměrně běžná. Mnoho esejů hned po otázce Mexika jsou o teorii literatury, která nicméně, dle Fuentese má také mnoho společného s americkou identitou. To je pochopitelné, protože Carlos Fuentes je především romanopisec a hlavní představitel a spolutvůrce Latinskoamerického boomu. Důkazem spojitosti mezi latinskoamerickou společenskou situací a literaturou je Fuentesův postoj: "Zázraky vykonané kapitalisty, marxisty nebo těmi ekonomicky smíšenými, byly čistými klamy, které se vypařily. Naopak. Městský život Iberoameriky je věrným zrcadlem všeobecné situace ekonomické nespravedlnosti a společenské deformace. Ekonomický boom ji skrýval a literární boom přispěl k tomu, aby se odkryla."[64]

Je třeba říct, že Carlos Fuentes k výkladu identity přistupuje poměrně jinak než Octavio Paz nebo Samuel Ramos. U těchto autorů vnímáme silný psychologický úhel pohledu. Všichni, včetně Fuentese, jsou filozoficky vzděláni a poznatky také aplikují ve svých esejích. Paz základ hledá skrz indiánské chápání a vlastní básnické cítění. Jeho snahou je nalézt nebo ustanovit neevropské nahlížení dějin. I pro Carlose Fuentese je indiánská minulost a dědictví esenciální a jeho kontinuita bezpodmínečná pro budoucnost Mexika. Zabývá se ale všeobecně snad i více obdobím kolonie a spojitostmi se soudobou Evropou. Jakoby se snažil pochopit tehdejší evropské chování, aby snad mohl vysvětlit a ospravedlnit jejich kroky. S Evropou cítí silné pouto a prosazuje tuto myšlenku i pro celou Iberoameriku, nejen pro Mexiko. Při popisu plurality Ameriky je ale pravděpodobně na rozdíl od jiných autorů nejpečlivější a neopomíná žádnou kulturní složku. V jeho rozboru pozorujeme určité opakující se motivy, které v autorovi vzbuzují potřebu je dále rozvíjet. Jedná se o motiv zrcadla, času a místa ve spojení s autorovou Indo-afro-iberoamerikou.

Fuentes zastává myšlenku pospolitosti Nového světa (prostor od Mexika na jih) a jeho stále živého spojení s evropskou kulturou a tradicí. Latinská Amerika pro něj není jen „latinská". Není to směsice nositelů románských jazyků, ale jakási fúze, přesah mnoha kultur, které jsou stále

[64] *"Los milagros, obrados por magos capitalistas, marxistas o económicamente mixtos, fueron espejismos. Se han evaporado. En cambio, la vida urbana de Iberoamérica es el espejo fiel de una situación generalizada de injusticia económica y deformación social. El boom económico la ocultó. El boom literario contribuyó a revelarla".* FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo: épica, utopía y mito en la novela hispanoamericana*. México: Fondo de Cultura Económica, c1990, s. 14.

viditelné a zároveň tak autentické a svébytné, že by se daly téměř vydestilovat. Je to trochu odlišnější nazírání než Pazovo vrstvení, kde nic nemizí.

Amerika je indiánská, africká, kreolská, ale také iberská. Fuentes silně cítí zmíněné americké spojení s Evropou, ale zdůrazňuje také přítomnost kultury africké. V Pohřbeném zrcadlu odkazuje na výrok Artura Uslar Pietriho, že Latinoameričané jsou všichni tříkulturní díky jejich černošským nebo indiánským chůvám. Přesně tak vnímá Ameriku, jako produkt kultur, kde se již nejedná pouze o rasy a jejich míšení, ale o samotný výsledek mentalit. Navazuje do jisté míry na Josého Vasconcelose. Proto opravdu vyrůstání v takovémto prostředí znamená, že tato kultura vrůstá do vás a vyrůstá tak i z vás. Kultura je produktem člověka, a ať chce nebo nechce, on bude jejím nositelem. Historie, pomocí svých činitelů vytvořila novou kulturu, plnou a různorodou, která je právoplatná všemi svými zdroji. „Nic se neztrácí, vše splývá, běží zpět, k začátkům, ve svých přeměnách se udržuje naživu.“[65] Nelze popřít evropské dědictví, nelze ani zapomenout koloniální bolest. Carlos Fuentes věří v pokračování indiánské a africké tradice společně s evropskými odkazy.

Výročí objevení Ameriky a její nezávislosti ve Fuentesovi vyvolalo mnoho nových otázek a postojů. „Znovu setkání Iberie a Iberoameriky, nejštědřejší politický program, který nás vybízí k opětovnému zvážení minulosti, abychom nezapomínali na chyby a zločiny, ale porozuměli, že jsme, čím jsme, protože máme společnou minulost a budeme něčím, pouze pokud budeme společně konat v zájmu budoucnosti.“[66]

Latinská Amerika je místo, kde se v krátkém intervalu odehrálo mnoho scénářů, které Americe udělují velice speciální pozici jak vůči Evropě, tak i Spojeným Státům. „…, společenská smlouva spočívá v uznání, že jsme mnohokulturní oblast, která disponuje obrovskou různorodostí tradic, ze kterých lze vybrat prvky pro nový model rozvoje a nebýt bezdůvodně pouze pro jedno řešení. …, Španělská Amerika měla před evropskou civilizaci a středověkou politickou kulturu.“[67] Fuentes má velké pochopení pro události minulosti, téměř empatické

[65] *“Nada se pierde todo se funde, corre hacia atrás, hacia el origen que, en sus transformaciones, se mantiene vivo”.* ENRIQUE FLORESCANO, Coordinador. *Mitos mexicanos*. 1. ed. en Taurus, 4ª reimpresión. México, D.F: Taurus, 2005, s. 120, (Máscaras mexicanas por Hugo Hiriart).

[66] *“¿Reencuentro de Iberia e Iberoamérica, programa político más generoso, que nos propone calibrar el pasado, no hacer caso omiso de errores y crímenes, pero entender que somos lo que somos porque tenemos un pasado común y sólo seremos algo en el futuro si actuamos unidos para el porvenir”?* FUENTES, Carlos. *Tiempos y espacios.* 1. ed. en España. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1998, s. 9.

[67] *“…, el pacto de civilización, consiste en reconocer que somos un área policultural, dueña de una enorme variedad de tradiciones de donde escoger elementos para un nuevo modelo de desarrollo y sin razones para estar*

nazírání jak na vůdce doby, tak jejich oběti. Snad nejzřetelnější je tato angažovanost v uvažování těchto aktérů doby v jeho románech a povídkách.

Jeho dílo mapuje mexickou historii a identitu v nejrůznějších barvách. Podává první obraz městské modernity (*La región más transparente*), satiricky načrtává budoucnost (*Cristóbal Nonato*), odkrývá mexickou frustraci (*La muerte de Artemio Cruz*) nebo vykresluje život mexicko-americké hranice (*La frontera de cristal*). Fuentes je románově zcela odevzdaný Mexiku. „Všechno je úlomek, rozdělení, ale je nutné nalézt vlastní vzorec, který by byl založený na historické a kulturní tradici. Z jeho díla, jednoho z nejtvořivějších, nejširších a nejbohatších v Americe, je cítit soustavné zkoumání, které je zároveň hledání a chápání jednoty, psaní a románového projektu.“[68]

Carlos Fuentes, jako esejista, ale především jako novinář, věnoval velkou část svých myšlenek také vztahu Mexika se Spojenými státy americkými. Tento vztah byl vždy důležitý, nicméně se intenzifikuje v posledních desetiletích z ekonomických důvodů. Spojené státy, tento mocenský gigant, měl a má obrovský vliv na vývoj mexické identity a dnes snad i více sebevědomí. Fuentes je bezpochyby největším komentátorem mexicko-americké otázky.

Snahou Carlose Fuentese není hledání kulturní identity. „Navrhuji, abychom byli ironičtí: hrajme si na to, že stále hledáme naši identitu, přestože víme, kdo jsme, ale ať se to ostatním jeví jako problém a záhada. V nitru našich kultur bychom měli pracovat s nesmírným bohatstvím naší tradice, a naven žádat y získat, stejně jako Šeherezáda, jeden den navíc, abychom oddálili, posunuli a pak převyprávěli naši novou historii. Mrkám na Hegela: Amerika je takové Ještě ne.“[69] Fuentesovy představy o identitě jsou jasné a snaží se je zformulovat tak, aby Latinská Amerika, na přání Alfonsa Reyese a Paze, nebyla interpretována evropskými měřítky, ale těmi latinskoamerickými. Carlos Fuentes má pocit, že hlavní snaha se má zasvětit hledání

---

casados con una sola solución. …, la América Española sí tuvo una civilización preeuropea y una cultura política medieval”. Tamtéž, s. 19.

[68] *“Todo es fragmento, división, pero es preciso «hallar un modelo propio, basado en la tradición histórica y cultural». La indagación que late y permanece en su obra, una de las más «creativas, amplias y ricas del continente americano» es la búsqueda y comprensión de la unidad, la escritura y proyecto de la novela”*. Carlos Fuentes: Premio de Literatura en Lengua Castellana "Miguel de Cervantes" 1987. 1. ed. S.l.: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, Centro de las Letras Españolas, 1988, s. 9.

[69] *“Sugiero que seamos irónicos al respecto: juguemos a que seguimos buscando nuestra identidad, a sabiendas de que la tenemos, pero que esa posesión es un problema y enigma. En el interior de nuestras culturas, debemos elaborar incesantemente la inmensa riqueza de nuestra tradición, y en el orden externo pedir y obtener, como Sherezada, un día más para aplazar, desplazar y contar una nueva historia. Yo le guiño el ojo a Hegel: América es un Todavía No”*. Tamtéž, s. 16.

kulturní kontinuity. „Základ demokratické kultury v Iberoamerice je kulturní kontinuita. Literatura i demokracie jsou jejími projevy.“[70] Zde Fuentes souhlasí s Octaviem Pazem: tradice a kulturní kontinuita jsou pro Mexiko zásadní. Pro Octavia Paze je pak ještě potřebná soustavná operace kritiky.

Bylo řečeno, že v rozboru Mexika je Paz především kritik. Fuentes působí jako militantní motivátor a soustavný obránce. Na otázku: co znamená být spisovatel v Latinské Americe a také spisovatel z Latinské Ameriky, odpověděl: „ Udržovat řeč nebo podlehnout tichu.“[71]

4.4.1. Zrcadlo

Fuentes se přibližuje mexické duši skrz zrcadlo. Nejedná se o metaforický odraz ani doslovný, ale o symbol. Sám zrcadlo nepoužívá jako vlastní odraz, obraz autora - Mexičana. Vyrostl v zahraničí a na svůj odstup při analýze dějin byl vždy hrdý. Nicméně zrcadlo, ve kterém hledáme sami sebe je určitě nejlepším prostředkem na cestě hledání vlastní identity. Fuentes ho ale neaplikuje prvoplánově. K pochopení identity nás samotných nebo druhého člověka je důležitá jeho výpověď, ale i jeho obraz, tedy odraz v zrcadle. Tak je člověk schopen obrátit zkušenost ve vědomost.

Zrcadlo se objevuje ve víceru esejí. Tento symbol dává jméno knize Pohřbené zrcadlo. Jedná se o zobrazení nás všech Evropanů a Latinoameričanů a způsob, jak nacházíme pravdu. Tento symbol srovnává v kultuře evropské a indoamerické. V Evropě odkazuje na Cervantese a Velázqueze. Pro kulturu totonackou, která střípky zrcadel pohřbívala s mrtvými, znamenají záblesk světla v temnotách. Dále toto téma lze najít v Pět sluncí Mexika, kde je zrcadlo roztříštěné. Je to mozaika, která má reflektovat americkou diverzitu. „Nikdy více nebudeme moci schovat naše indiánské, mestické a evropské obličeje: všechny jsou naše. Quetzalcóatlovo zrcadlo se zaplnilo tvářemi: těmi našimi.“[72] V eseji Čas Mexika Fuentes se zamýšlí nad odchodem Quetzalcoátla a jeho hříchem a vrací se k motivu zrcadla. Quetzalcóatl se zděsil vlastního obrazu a uvědomil si, nakolik je podobný pozemským bytostem. Byl hlavním

[70] *“La base para una cultura democrática en Iberoamérica es la continuidad cultural, de la cual tanto la democracia como la literatura son manifestaciones”*. FUENTES, Carlos. *Tiempos y espacios*. 1. ed. en España. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1998, s. 20.

[71] *“Mantener un lenguaje o sucumbir el silencio”*. *Entrevista „Mantener un lenguaje o sucumbir el silencio“a Carlos Fuentes por María Victoria Reyzábal* v *Carlos Fuentes, Premio Miguel de Cervantes 1987*, str. 92.

[72] *“Nunca más podremos ocultar nuestros rostros indígenas, mestizos, europeos: son todos nuestros. El espejo de Quetzalcóatl se llenó de caras: las nuestras”*. FUENTES, Carlos. *Los cinco soles de México: memoria de un milenio*. 1a. ed. en Colección Booket. México, D.F: Planeta Mexicana, 2004, s. 12.

protagonistou konce i začátku a především v Mexičanech zasel semínko nekonečného neklidu. Jednou zrcadlo nachází v západním prostoru, kde se autor snaží vyvarovat zaujatému výkladu dějin, podruhé je na zrcadlo vázán rituál, který by měl smrt začleňovat zpět do života a potřetí je zrcadlo mýtické a má odrážet autentický americký svět. Zrcadlo také připomíná v příběhu o tom, jak Zapatovi muži byli v Ciudad de México fascinováni velkými zrcadly, ve kterých poprvé uviděli sami sebe. A v neposlední řadě je to *La Muerte de Artemio Cruz*, kde hlavní hrdina Artemio promlouvá s minulostí skrz zrcadlo.

V Pohřbeném zrcadlu Carlos Fuentes „přátelí" Evropu s Latinskou Amerikou. Jednota Iberoameriky je jeho snem pro budoucnost hispanoamerických zemí. Měla by fungovat na poli kulturním ale i ekonomickém, aby se spojily dvě dosud nesloučené roviny výrazu „rozvojové země", tedy aby i kulturní rozvoj byl vázán na ekonomickou prosperitu. Tento nesoulad zajímal vždy jak Fuentese, tak již Paze: „Někteří kritikové používají slovo rozvojovost pro popis situace v umění a hispanoamerické filologii: «naše kultura je zaostalá. Dílko nějakého autora x se vyčlenilo ze zaostalosti národní románové tvorby, atd.» Myslím, že toto slovo používají určité směry, které nejsou dobrého vkusu (určitě ne mého) jako: uzavřený nacionalismus, akademismus, tradicionalismus, atd. Slovo rozvojovost patří ekonomii a je to eufemismus Spojených národů k označení zaostalých států, s nízkou úrovní života, bez průmyslu nebo s průmyslem v počátcích. Výraz rozvojovost je výrůstek myšlenky ekonomického a společenského pokroku. Krom toho, že se mi příčí zjednodušit rozmanitost civilizací, osudu a člověka na jeden model - průmyslová společnost - pochybuji, že vztah mezi ekonomickou prosperitou a uměleckou znamenitostí, je jako mezi příčinou a důsledkem. Nelze nazývat rozvojovými Kavafise, Borgese, Unamuna či Reyese i přes okrajovou situaci Řecka, Španělska a Latinské Ameriky. Spěch za rozvojem mě nutí myslet spíš na zběsilý závod o to, kdo dřív dorazí do pekla."[73] Ačkoliv netvrdí opak, Fuentes se pro jednou zdá pesimističtější: "Oproti velkým

[73] *"Algunos críticos mexicanos emplean la palabra "subdesarrollo" para describir la situación de las artes y las letras hispanoamericanas: nuestra cultura está "subdesarrollada", la obra de fulano rompe el "subdesarrollo de la novelística nacional", etc. Creo que con esa palabra aluden a ciertas corrientes que no son de gusto (ni del mío): nacionalismo cerrado, academismo, tradicionalismo, etc. Pero la palabra "subdesarrollo" pertenece a la economía y es un eufemismo de la Naciones Unidas para designar a las naciones atrasadas, con un bajo nivel de vida, sin industria o con una industria incipiente. La noción de "subdesarrollo" es una excrecencia de la idea de progreso económico y social. Aparte de que me repugna reducir la pluralidad de civilizaciones y el destino mismo del hombre a un solo modelo: la sociedad industrial, dudo que la relación entre prosperidad económica y excelencia artística sea la de la causa y efecto. No se puede llamar "subdesarrollados" a Kavafis, Borges, Unamuno, Reyes, a pesar de la situación marginal de Grecia, España y América Latina. La prisa por "desarrollarse", por lo demás, me hace*

iluzím výrobců ekonomických zázraků v desetiletích, která následovala za druhou světovou válkou, nám ani modernita nezaručila štěstí, a neodvážili se ani umělci tvrdit, že rozvoj a štěstí by byly osudově zrcadlovým obrazem jeden druhého."[74]

Stejně jako Paz Fuentes cítí mexické dilema mezi modernitou a tradicí, téma svým způsobem implantované kolonií. „ … jsme potomci španělské Protireformy, zvednuté zdi proti rozšiřování modernity. Jak bychom tedy mohli být moderní? Jsme spíš – mnohem hlouběji – myšlenkoví, morální a političtí dědicové filozofie Svatého Augustýna a Tomáše Akvinského, než moderních myšlenek Johna Locka nebo Martina Lutera."[75] Kolonie se snažila zcela popřít indiánský původ a dokázala úplně znemožnit prostor pro pokrok a renesanční modernitu.

Fuentes mluví se zájmem o baroku, které je pro něj pravý výraz Ameriky. Důkaz toho jak se po svém umí zmocnit daných předloh. Jedná se o první projev umění symbiózy více kultur. Hned vedle indiánské kultury se v barokním umění nejvíce prezentuje kultura africká, kterou naopak poměrně opomínal Octavio Paz. Baroko je prvním prostorem pro kulturní synkretismus. Baroko je vyjádřením americké otázky, jací „noví" Američané jsou a co se od nich nyní čeká. „Baroko tak otevírá prostor, kde můžou lidé dobytého Mexika zamaskovat svou starou víru a projevit ji v hojnosti svých forem a barev, jako tmavé anděly a bílé ďábly."[76]

V období po „válce", kde strach a nevědění převažovaly rozum, Španělé začali rozsévat nové náboženství. To mělo přes diametrální odlišnost mezi západním smýšlením o bohu a kulturou předkolumbovskou obrovský úspěch, protože indiáni, bytosti věřící v oběť bohům a posléze bohy opuštěni, potřebovali cítit oporu v někom, kdo se pro ně obětoval. Kristus, který se obětovává pro ně, je maximální dar, co si mohou žádat. Přijímají novou adoptivní matku, černou a milostiplnou Virgen de Guadalupe. "Že se z tohoto utrpení zrodila kultura schopná vlastního

---

pensar en una desenfrenada carrera para llegar más pronto que los otros al infierno". PAZ, Por Octavio. *Corriente alterna*. 1. ed. México: Siglo Veintiuno Editores, 2009, s. 21.

[74] *"En contra de las grandes ilusiones de los fabricantes de Milagros económicos en las décadas que siguieron a la segunda Guerra Mundial, ni la modernidad nos aseguró la felicidad, ni los artistas se prestaron a decir que progreso y felicidad eran, fatalmente, espejos el uno de la otra".* FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo*: *épica, utopía y mito en la novela hispanoamericana*. México: Fondo de Cultura Económica, c1990, s. 13.

[75] *"… somos los hijos de la Contrarreforma española, la muralla levantada contra la expansión de la modernidad ¿Cómo podemos entonces ser modernos? Pero somos – aún más profundamente- los herederos intelectuales, morales y políticos de las filosofías de San Agustín y Santo Tomás de Aquino, más que de las ideas "modernas" de John Locke y Martín Lutero"*. Tamtéž, s. 10.

[76] *"El barroco, asimismo, abre un espacio donde el pueblo conquistado puede enmascarar su antigua fe y manifestarla en la forma y el color, ambos abundantes, de un altar de ángeles morenos y diablos blancos"*. FUENTES, Carlos. *Los cinco soles de México: memoria de un milenio*. 1a. ed. en Colección Booket. México, D.F: Planeta Mexicana, 2004, s. 15.

pokračování a kontaktu s předchozími kulturami Nového světa schopná se i obrodit, to je sám o sobě důkaz vůle přežít, vůle již nemohlo zničit ani utrpení ani oprávněný hněv. Černá kultura v Novém světě, tak jako kultura Indiánů, našla svůj výraz v baroku. Stejně jako ze setkání indiánské a evropské kultury vzešlo hispanoamerické baroko, od Tonantzintly v Mexiku po Potosí v Horním Peru, vytvořilo spojení černošské a portugalské civilizace jednu z mnoha velkých památek Nového světa XVIII. století afrolusitánské brazilské baroko v Minas Gerais, v nejbohatší zlatonosné oblasti."[77]

Nezapomínejme, že Amerika měla velké nerostné bohatství, ale její původní obyvatelé, spolu s černými otroky žili v bídě. Toto období vychází z rozporu, které je viditelný ve všech uměleckých projevech. "…Baroko, okázalé umění, zrozené z bídy"…[78] Baroko je dobře obsažené v malířské technice temnosvitu, je složené z velkých kontrastů světla a tmy. Dynamika a škála opozic přesně vystihují atmosféru doby.

4.4.2. Čas a prostor Mexika

Motiv času je pro Carlose Fuentese důležitý. Nejen že, dvě jeho knihy mají tento pojem ve svém názvu, čas bývá ale i často jádrem konceptu. Často polemizuje nad možností spojení času a prostoru. Tak dělá v esejistické knize Statečný nový svět (*Valiente mundo nuevo*). Tato snaha propojit časoprostor je poměrně vlastní magickému realismu a zabývají se jí i myslitelé tématu budoucnosti Latinské Ameriky. Důležitost tohoto motivu je vidět ve využití v nejrůznějších způsobech projevu a žánrech. Například při jedné promoci na Univerzitě Harvard Fuentesův projev nesl název: *If We Had left at the Daybreak, We Would be There By Now*.[79] Váže se k němu roztomilá historka, když Fuentes cestoval do rodné vesnice Emiliana Zapaty, Anenecuilco. Na cestě se zastavil, aby se zeptal jednoho vesničana, jak je to daleko. Jeho odpověď zněla: „Kdybyste byl vyrazil za rozbřesku, už byste tam byl." Samozřejmě, že se tato anekdota dá interpretovat i tím způsobem, že jednoduše každý člověk má ve své hlavě svůj čas, a snad by se podobný příběh mohl odehrát v kterékoliv části světa. Fuentesovi se ale příběh stal v Mexiku, na významné cestě. Myslím, že právě takovéto dílčí malé příběhy měly na Carlose Fuentese a jeho vnímání Mexika a mexického času zásadní vliv.

Když Fuentes mluví o čase Mexika, vysvětluje jeho hodnotu, jiný obsah, ale také tím myslí

[77] FUENTES, Carlos. *Pohřbené zrcadlo*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 156. Kolumbus, sv. 162.
[78] *"…Barroco, arte opulento pero nacido de miseria..."* FUENTES, Carlos. *Los cinco soles de México: memoria de un milenio*. 1a. ed. en Colección Booket. México, D.F: Planeta Mexicana, 2004, s. 15.
[79] Kdybychom byli vyrazili za rozbřesku, už bychom tam byli.

chvíli, kdy by Mexiko mělo jednat. Naráží na všechno, čím Mexiko mohlo být, zároveň obavu ze zítřka. Carlos Fuentes vysvětluje, že mexické *mañana* neznamená nechat něco na další den, nýbrž znemožnit budoucnosti, aby jakkoliv ovlivnila průběh dneška. Pokud dokonaná minulost je v současnosti stále přítomná, budoucnost je abstraktní a nemá přílišnou hodnotu. Zítřek může zůstat prázdný, pouze pokud dnešek je jistý. Výsledný paradox mexického času je, že jeho chvíle je zadržena i zvěčněna ve své pomíjivosti. Fuentes naráží na ztrátu svazku s tradicí, nebo alespoň deformovaný pohled na ni. Mexičan si protiřečí: minulost nepřijímá celistvou, ale do budoucna neinvestuje dostatečně. Budoucna se bojí. Smutek po ztraceném ráji a neschopnost vidět pozitivní budoucnost nepovoluje Mexičanovi ani prožít současnost. Když Fuentes takto zachytil poprvé mexický charakter, možná proto později se stal tak angažovaným „motivátorem" národa. Mexičan jako by se snažil něčemu unikat. Nasazuje si masku (zde Fuentes souhlasí s Pazem) a schovává se za formule a slovní hříčky. Mexiko je typické množstvím a různorodostí zdvořilostních frází a také deminutiv. Všechny uctivosti a vlídné zdrobněliny jsou ale obranou, dokonce předcházením ostrým žertům mexických *albures*[80], které útočí na nejslabší, nejodkrytější místa jednotlivce. Za vší vřelostí je ve skutečnosti strach z dalšího útoku. Nedůvěra získaná v období kolonie nezmizela. Mexičané ji jen svým obranným mechanismem maskují. Hra se slovy zachází až do absolutního kontrastu, kdy ano znamená ne. Stala se z toho jakási rétorická schizofrenie – kde mír znamená válku, svoboda otroctví a nevzdělanost sílu. Tisk má na tom samozřejmě nejhlavnější podíl. Stačí si jen v novinách přečíst, co se neděje, co se nemyslí a co se nepřeje. Poté to interpretovat přesně naopak, abyste zjistili, jak to ve skutečnosti je. Tato hieroglyfická řeč je i běžnou praktikou v mexické politice, proti které se Fuentes nebojí zvednout hlas.

4.4.3. Utopie

Mluví-li Fuentes o prostoru, komentuje historický omyl nazývání Ameriky Utopií. Utopie je neexistující místo, zrozené z renesanční touhy po obrodě nebo po ráji. Uvykli jsme takto skepticky nazývat nemožné, ale přesto v každém člověku zůstává otazník nebo alespoň představy o tomto bájném místě. U Carlose Fuentese jsou imaginace a pozastavení nad neznámým ideálním prostorem, za který byla považována Amerika, o to více zajímavé. Fuentes vyrůstal a žil dlouhá léta mimo Mexiko, které pro něj do určitého momentu bylo jen

[80] Typické mexické slovní žerty jízlivého nebo šibalského rázu úzce vázané na mexickou kulturu.

představou.“…, Mexiko postavené jako horizont a tvořivá imaginace, nostalgie a dálka, pozadí a odkaz hlasů, které zůstávají ve zkamenělém čase dějin.“[81] Snad i proto ho téma utopie tolik zajímalo.

„Představa utopie je s Amerikou spjatá již od objevení Nového světa. Jde samozřejmě o jednosměrný pohled od Evropy k Americe.“[82] Carlos Fuentes není ani první ani jediný, kdo se utopií zabýval. Termín má na svědomí Thomas More a s ním další evropští humanističtí myslitelé. Thomasi Moreovi, Erasmu Rotterdamskému a Machiavellimu dává Carlos Fuentes hlavní role na lodi bláznů. Odsuzuje tak satiricky osud nového světa, který je v rukou snílků. „Pinta, Niña a Santa María byly následovány lodí bláznů, *navis stultorum* ze slavné rytiny od Brandta. Strážce se jmenoval Machiavelli, Thomas More byl kormidelníkem na té naší lodi pošetilců a kartograf byl bdělý hrbatec Erasmus Rotrdamský. Jejich rozkazy, standarty byly za každého: *to je, tohle by mělo být* a *toto by mohlo být*.“[83]

Téma utopie je v Latinské Americe jedno z největších a navozuje opět atmosféru zmatku. Amerika byla doplněna několik přístavky: Leopoldo Zéa ji nazval „monologem Evropy“, Edmundo O´Gorman „výmyslem“ (*La Invención de América*), sám Carlos Fuentes použil výraz „Ještě ne“ (*América es un Todavía no*), jiní v ní spatřovali bájné místo utopie, ztraceného ráje. Pro Evropu Utopie čili Amerika znamenala budoucnost a jednalo se o myšlenku pozitivní. Evropa se nacházela na sklonku jedné epochy a její objevitelské a kolonizační tendence Fuentes nazývá hladem po prostoru. Utopii, ať už má definici jakoukoliv a mysleli na ni jako na realizovatelnou, nebo nemožnou, Evropané doufali najít v Americe. Jedná se o ryze evropocentrický přístup. „Jediným subjektem dějin jsou Evropané; Amerika je nová pro ně, nikoli pro sebe.“[84] Nový svět ale zažíval jinou realitu. Snad i proto později latinskoamerickým myslitelům přišla myšlenka směšná. Lze říct, že utopie v Americe nenacházela prostor po celou

[81] *“…, México constituido como horizonte e imaginación creadora, nostalgia y lejanía, fondo y referencia de voces que quedan en el tiempo pétreo de la historia”. Carlos Fuentes: Premio de Literatura en Lengua Castellana "Miguel de Cervantes" 1987*. 1. ed. S.l.: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, Centro de las Letras Españolas, 1988, s. 7.

[82] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 64.

[83] *“La **Pinta**, la **Niña** y la **Santa María** fueron seguidas por la nave de los locos, la **navis stultorum** del famoso grabado de Brandt. El vigía se llamaba Maquiavelo, Tomás Moro era el piloto en nuestra embarcación de los necios y el cartógrafo era el encorvado y vigilante Erasmo de Rotterdam. Sus respectivas consignas, los estandartes de su nave eran, respectivamente, **esto es**, **esto debe ser** y **esto puede ser**”.* FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo: épica, utopía y mito en la novela hispanoamericana*. México: Fondo de Cultura Económica, c1990, s. 55.

[84] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 76.

dobu kolonii. Hlavní principy humanismu - síla a rozum člověka - nedávaly indiánům uplatnění. Snad až po Nezávislosti, kdy Amerika začala nárokovat právo na své dějiny, svůj prostor, svá práva a z Ameriky se stala „naše Amerika“ teprve mýtus o utopii začal existovat. V Evropě s Nezávislostí naopak padl. Jejich sen začít znova od začátku na jiném místě se neuskutečnil podle představ. Do té doby Španělé pracovali na vytvoření a uskutečnění utopie v Americe. „Na španělsky psanou literaturu žánr utopie bezprostředně nezapůsobil – budou se s ním ovšem vyrovnávat všechna pozdější reflexivní i narativní díla spjatá s otázkou hispanoamerické identity. V období conquisty měl však Moreův text vliv spíše na praktické pokusy. Podle běžné představy Španělé v Americe utopie nepsali, ale uskutečňovali.“[85]

Nyní, když se Latinská Amerika probouzí ze snu o labyrintu své identity, dalo by se říct i noční můry, a nachází snad konečně její zformované tvary, oklepává se s post-koloniálních komplexů, Fuentes stále cítí, že koncept utopie není zcela vymýcen. „Rozklad středověké jednoty kvůli konci geocentrismu a objevení Nového světa formuluje odpovědi Machiavelliho, Morea a Erasma: *To je*. *Tohle by mělo být*. *Toto by mohlo být*. V evropském čase se jedná o odpovědi na otázky o americkém prostoru. Neexistuje reálná možnost posuzovat vše přesně a jednou měrou. Nový svět totiž postrádá čas, postrádá historii. Jsou to odpovědi na neznámé o přírodě prostoru Nového světa a ten se proměňuje v utopii. Zde nacházíme rozpor, Utopie je v definici nemožné místo. Místo, které není. Ale i tak, ačkoliv takové místo neexistuje, americké dějiny trvají na tom, že není *jiného* místa. Odtud vychází teritoriální, historický, morální, intelektuální, umělecký konflikt, který stále neskončil.“[86]

Pro latinskoamerické spisovatele, včetně Fuentese, utopie do budoucna znamenala promýšlení její existence nejen jako fiktivního prostoru, ale především času. Jorge Luis Borges představuje prostor ve svém pojmu *aleph*: „místo, které obsahuje všechna místa“ a Octavio Paz doplňuje „neustálou přítomností“. (Paz vždy upozorňoval na západní lineární chápání času a

[85] Tamtéž, s. 66.

[86] *“La disolución de la unidad medieval por el fin del geocentrismo y el descubrimiento del Nuevo Mundo da origen a las respuestas de Maquiavelo, Moro y Erasmo: Esto es, Esto debe ser. Esto puede ser. Pero esas respuestas del tiempo europeo son contestaciones a preguntas sobre el espacio americano. No hay sindéresis real. Como el Nuevo Mundo carece de tiempo, carece de historia. Son respuestas a una interrogante sobre la naturaleza del espacio del Nuevo Mundo y transforma a éste en utopía. De allí su contrasentido, pues Utopía, por definición, es le lugar imposible. El lugar que no es. Y sin embargo, aunque no hay tal lugar, la historia de América se empeña en creer que no hay otro lugar. Este conflicto territorial, histórico, moral, intelectual, artístico, aún no termina”*. FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo: épica, utopía y mito en la novela hispanoamericana*. México: Fondo de Cultura Económica, c1990, s. 57. Colección Tierra firme (Fondo de Cultura Económica (Mexico)).

rozdíl indiánské časové cykličnosti.) Fuentes pokládá otázku: „…Utopie je místo, které není. U Topos. Není utopie v prostoru. Existuje tedy v čase? To si myslí všichni utopičtí cestovatelé, od Thomase Morea v 16. století po Aleja Carpentiera ve století 20. Nezůstávají v čase Utopie, vrací se, aby nám vyprávěli o své existenci, a nikdy se nemohou vrátit. To je ta nejmelancholičtější cesta všech. To je cesta Utopie.“[87]

[87] *“…Utopía es el lugar que no es: U Topos. No hay utopía en el espacio. ¿La hay en el tiempo? Eso piensan todos los viajeros utópicos, de Tomás Moro en el siglo XVI a Alejo Carpentier en el siglo XX. No permanecen en el tiempo de Utopía; regresan a contarnos de su existencia y jamás pueden regresar. Éste es el viaje más melancólico de todos. Es el camino de Utopía”.* Tamtéž, s.60.

5. Závěr

Octavio Paz a Carlos Fuentes tvoří společně celistvý obraz Mexika. Oba dodávají do rozboru velikou dávku individualismu. Octavio Paz hledal životní východiska v poezii a Carlos Fuentes znovu a znovu prožíval mexickou historii skrz své hlavní postavy. Oba autoři rozpoznávají v Mexičanech podobné prvky a rozcházejí se snad pouze v míře kritiky. Octavio Paz pro Mexiko viděl budoucnost v mýtické minulosti a Carlos Fuentes jako by se snažil minulost analyticky pochopit, ale vždy ho zajímala víc budoucnost. Z důvodu, že Fuentes věnoval tématu více dílčích esejí, lze pozorovat určité etapy zaměřené na rozbor minulosti, koncept společné Ameriky, vztah se Spojenými státy a vztah s Evropou. Proto je také nemožné Fuentesův přístup zachytit celistvě jen z jednoho eseje.

Ačkoliv Octavio Paz i Ramos našli mnoho kritiků, především z řad nacionalistů, jejich myšlenky se zvenku zdají stále platné. Bez kritiky se neobešel samozřejmě ani Carlos Fuentes.[88] Jeho názor měl ale vždy spíš velkou důvěru. Jeho politické stanovisko a názor na vztah se Spojenými státy byl sdílen mnoha Mexičany. Jako skeptický ale přitom angažovaný komentátor na straně Mexika měl dlouho hlavní intelektuální slovo.

Současné Mexiko svou identitu nehledá. Z velké části se opírá o vše napsané. Ale především k větším nebo novým úvahám není příliš velký prostor. Určitý počet autorů se věnuje tématu rozkladu konceptu společné Ameriky. Mexičtí autoři spíš píší o kruté realitě narko-mafie a bídném životě na hranici, kde *maquiladoras* polykají osoby a plivou světem konzumované zboží. Mexiko ještě donedávna cítilo, že Mexická revoluce stále doznívá, stále je v procesu dokončení, protože v Latinské Americe mívají revoluce delší trvání. Vyhrocení situace v Chiapasu bylo pak velkým rozčarováním nad reálnou situací. Sen jednotné Ameriky se také postupně současným kritikům zdá méně a méně možný. Ačkoliv spolek Latinské Ameriky a Karibiku (GRULAC)[89] nebo Jižního cípu (Cono Sur) pracuje na pokroku, pospolitost Latinoameričanů, zůstává především lidová. Latinoameričané cítí mít něco společného, ale toto „něco“ zůstává neidentifikovatelné, kromě společné historie.

Mexičané řeší především současnou ekonomickou situaci. Hlavní obavou, která se zmocňuje posledních tři desetiletí, je obětí plná narkoválka. Korupcí prorostlá síť mnoha institucí až k nejvyšším orgánům udržuje starý stejný strach a uzavřenost. Podle zaběhnutého vzoru tvrdí

[88] Největším polemiku vzbudil svou kritikou Enrique Krauze, historik a člen El Colegio de México.
[89] Grupo de América Latina y el Caribe.

něco media a statistiky: Mexiko je hned po Brazílii největší ekonomicky rostoucí mocnost Latinské Ameriky. Ovšem politická situace je zároveň vyhrocená v rekordně kontinuálním úseku a pomyslné společenské nůžky se stále více rozevírají. Mexiko se dokonce rozhodlo vrátit k nadvládě PRI[90].

Přes nové tisíciletí se Mexiko přehouplo bez větší změny ideologie. Milénium se nestalo zásadním „švem“, aby vzbudilo nové myšlenky. Mexiko stále žije dneškem. Nelze asi takový přístup vytýkat v podmínkách, za kterých se Mexičané bojí o své životy. Narkoválka nabyla opravdu nevídaných rozměrů a i proto Mexičané zvolili zpět do vedení PRI, aniž by hledali hlubší důvody, proč za jejich vlády byl pomyslný klid.

Snad zbývá doufat, že budoucí roky, kampaně, projekty a společné úsilí budou znamenat ten opravdový pokrok, který Mexiko posune mimo třetí svět a který by znamenal duševní prosperitu všech. „Kdo jednou spatřil naději, nezapomíná na ni. Hledá ji pod každým nebem mezi všemi lidmi. Sní, že jednoho dne ji znovu objeví. Neví kde, snad mezi svými. V každém člověku bije možnost být – nebo ještě lépe - znovu být jiným člověkem…“[91]

[90] Partido Revolucionario Institucional.

[91] *“Quien ha visto la Esperanza, no la olvida. La busca bajo todos los cielos y entre todos los hombres. Y sueña que un día va a encontrarla de nuevo, no sabe dónde, acaso entre los suyos. En cada hombre late la posibilidad de ser o, más exactamente, de volver a ser, otro hombre…”* PAZ, Octavio. E*l laberinto de la soledad ; Postdata ; Vuelta a el laberinto de la soledad*. 3a. ed. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 2004, s. 31.

6. Resumen en español

Este trabajo busca la identidad mexicana en la concepción de los escritores Octavio Paz y Carlos Fuentes. México es hoy el país hispanohablante más grande, económicamente una potencia emergente que a pesar de todo, mantiene la designación de tercermundista. Muchos historiadores, economistas, politólogos, antropólogos y filólogos estudian su historia desde los inicios borrosos hasta la actualidad, para entender todos los procesos que han llevado a México hasta hoy. ¿Cómo se observan los mexicanos a sí mismos? ¿Cómo ven a México los de fuera? ¿Qué opinan los intelectuales, los hombres de gran nombre de las letras hispanas? ¿Comparten mutuamente la opinión? ¿Y por qué estudiar la identidad mexicana justamente a partir de estos puntos de vista? México tiene muchas facetas, y la verdadera esencia es desconocida generalmente por los que no han vivido en México. Esta experiencia, vivirla y conocerla, la ofrecen estos dos autores que en el género de ensayo, mezclan sus sensaciones íntimas con su erudición y con los hechos; y ofrecen un nuevo ángulo, desde el cual intentan entender este país. Los dos autores vivieron fuera de México durante temporadas prolongadas, Carlos Fuentes se crió incluso fuera del país. De este modo, ambos tuvieron espacio para comparar y observar desde lejos, lo que generaba distintos enfoques.

Octavio Paz se inscribió en la historia del ensayo con su obra “El laberinto de la soledad”. Como poeta cabal, posee una sobresaliente calidad de observación y la capacidad de comprensión de los hechos, de su continuidad y de sus relaciones. Carlos Fuentes, maestro de la narrativa, se dedicó al estudio del carácter mexicano en varios ensayos, con los que reacciona siempre a los acontecimientos que influyeron directamente en la imagen de México, sobre todo, en el interior de este país, en la aceptación de sí mismo. Ambos autores, por su vocación de contemplación y expresión artística, expusieron sus visiones que revelaron al México verdadero: su vida interior, su actitud hacia el exterior, y sus deseos e inquietudes. Cuestionan creencias comúnmente aceptadas y entregadas, buscan respuestas a la pregunta sobre cómo ha cumplido México con la imagen europea.

Existe un puente ideológico entre estos autores y sus predecesores: Alfonso Reyes y Samuel Ramos, los cuales ofrecieron las primeras reflexiones sobre la identidad de México. Alfonso Reyes presentó una imagen motivadora de México en su “Visión de Anáhuac”. Se trató de una resurrección del mito, una reconexión con el pasado y con su riqueza cultural, que significó para México, un camino al reencuentro con su esencia. Reyes describió en tonos líricos el valle de

Anáhuac, cuna de la Ciudad de México. La intención de esta presentación, a pesar de ser bastante idealizada, fue restablecer para México el vínculo con sus orígenes remotos. Samuel Ramos es el primer crítico, razón por la cual, debió enfrentar el disgusto que sus críticas motivaron. Sin embargo, su análisis de México en el libro "El perfil del hombre y la cultura en México" formó la base de la crítica general y de los criterios para un retrato fiel de México. Samuel Ramos analiza el pasado y los rastros que este ha dejado en la mentalidad del mexicano, el cual, como descendiente de los europeos, pero al mismo tiempo, de los indígenas, se siente inferior a la cultura europea, conflicto que resuelve imitando lo europeo y escondiendo lo original. Tal comportamiento ha llevado a los mexicanos a una gran frustración, y a muchas malas decisiones, y ante todo, los ha alejado de lo auténtico.

Octavio Paz continúa con esta idea. México siente complejo ante su pena infligida por la herida colonial. Su obra destaca por su famoso análisis del verbo "chingar", y por su excelente crítica del alma mexicana. Los capítulos sobre los Pachucos, las máscaras mexicanas y la fiesta mexicana establecieron pautas para el análisis de la identidad mexicana. Paz describe cómo el mexicano desea, pero actúa de otra forma, cómo se esconde detrás de las fórmulas inventadas, cómo del miedo y el recelo inculcado desde la conquista, formó el comportamiento del macho mexicano. Los mexicanos comprenden a la madre del primer mestizo, como una mujer violada y traicionera. Por lo mismo, hoy se les llama "malinchistas" a los que prefieren lo extranjero, especialmente en las cuestiones económico-políticas. La historia de México está llena de defensas y ofensas, tanto verbales como reales. Octavio Paz observa cómo van demostrándose los rasgos, identificados por él mismo en la cultura mexicana, y cómo influyen las reacciones y las actitudes en los momentos fundamentales de la historia de México. Critica el positivismo adquirido por los liberales durante el proceso de la Independencia, y ante todo, en la Reforma. En la Revolución, siente Octavio Paz una vuelta a los orígenes, una voluntad de reencontrar al verdadero México original. Y la conquista es la primera demostración del carácter indígena, estampado en la mentalidad de los mexicanos de hoy. Paz regresa a este tema en el ensayo "Crítica de la pirámide". El comportamiento que al principio aparece como respuesta al choque cultural acontecido después del encuentro de las dos civilizaciones, la precolombina y la occidental, aparece en un nuevo prisma. Parece que los europeos y los aztecas tenían mucho en común. Como los españoles se apoderaron del Imperio Azteca, y se sobrepusieron, los aztecas habían dominado las culturas anteriores y las habían suprimido. Hasta llegaron a quemar sus

códices. Finalmente, su opresión significó una continuidad de gubernatura virreinal y dictatorial. Nunca se implantaron sistemas verdaderos para la prosperidad de los habitantes del reinado, sino medidas para la manutención del poder, suprimiendo así la cultura original. Ésta parece ser la crítica más seria del México actual, ya que Paz se refiere en este sistema de *'tlatoanis'* -los conservadores del poder, al gobierno de sus días y al Partido Revolucionario Institucional, el PRI, lo que intensifica la sensación contradictoria y desconcertada ante el resultado de las últimas elecciones presidenciales de México.

Carlos Fuentes es, en muchos aspectos, sucesor de Octavio Paz, por su postura ideológica, y ante todo, por su crítica política de México. Fuentes se ha fijado en los mismos problemas de la sociedad, en un teatro de fórmulas y máscaras, y en la herida abierta durante la colonia. También Carlos Fuentes estima el pasado indígena de México, y ve en él las raíces del México auténtico. Concuerda con Paz en la continuidad cultural de México, y percibe una identidad mexicana bastante formada, que no es necesario explicar. Destaca la pluralidad y la diversidad cultural y siempre viva de México y de toda Latinoamérica. Latinoamérica es el único punto, donde ambos autores sostienen actitudes un poco diferentes.

Octavio Paz es universalista y entiende a Latinoamérica, como un cuerpo común, sin prestar mucha atención a las herencias europeas. Se fija más en el pasado indígena, y busca ahí las respuestas a la actualidad. Carlos Fuentes quiere entender la parte ibera, como parte del pasado y de la mentalidad americana. Incluye a los españoles y a los portugueses en la historia común de esta región unida por la historia, y trata de reconciliar a los dos continentes por la comprensión de los hechos. Aparte del componente europeo, en América la base más fuerte, después de la indígena, es la cultura africana. Carlos Fuentes introduce el término Indo – afro – iberoamérica, el cual debe expresar todas las esencias de América (desde México hasta la Tierra de Fuego). En otro aspecto, expresa la fragmentariedad.

Los ensayos de Carlos Fuentes tienen un carácter más motivador y optimista que el ensayo crítico de Octavio Paz, quien sostuvo que la crítica es la base para un futuro próspero. Carlos Fuentes mantuvo su lucha por un México mejor hasta sus últimos días. Con la ventaja del tiempo que vivió, expresó sus pensamientos y sus sentimientos sobre el México contemporáneo, el cual sufre, ante todo, una dura lucha contra el narcotráfico y combates despiadados entre los cárteles, o con las fuerzas armadas. Este problema arraigado desde hace mucho, que hizo de México el puente desde Sudamérica hacia los Estados Unidos para el tráfico de drogas, ha cobrado víctimas

en los últimos años, incluso entre los civiles. Esta condición es la que más les pesa a los mexicanos. Debido al lamentable punto que Octavio Paz comentó ante la situación de los años sesenta, este autor y Carlos Fuentes coinciden en que el mayor problema del México contemporáneo es la desunión económico-política y cultural.

7. Seznam použité literatury

- DELGADO ABURTO, Leonel. *La narrativa de la soledad en Octavio Paz: modernidad, clínica, crítica*, dostupné online <http://www.ucm.es/info/especulo/numero33/soledad.html>
- FERNÁNDEZ, Teodosio. *Los géneros ensayísticos hispanoamericanos*. Madrid: Taurus, c1990, 163 p. ISBN 84-306-2535-6.
- ENRIQUE FLORESCANO, Coordinador. *Mitos mexicanos*. 1. ed. en Taurus, 4 reimpresión. México, D.F: Taurus, 2005. ISBN 978-968-1908-232.
- FUENTES, Carlos. *Los cinco soles de México: memoria de un milenio*. 1a. ed. en Colección Booket. México, D.F: Planeta Mexicana, 2004. ISBN 96-869-4194-0.
- FUENTES, Carlos. *Nuevo tiempo mexicano*. 1. ed. en México. México, D.F.: Aguilar, 1994, 271 p. ISBN 96-819-0231-9.
- FUENTES, Carlos. *Pohřbené zrcadlo*: *memoria de un milenio*. Vyd. 1. Překlad Anna Tkáčová. Praha: Mladá fronta, 2003, 397 s., [24] s. barev. obr. příl. Kolumbus, sv. 162. ISBN 80-204-1028-7.
- FUENTES, Carlos. *Tiempo mexicano*. 1a ed. México, D.F.: Editorial J. Mortiz, 1971, 193 p. ISBN 96-827-0001-9.
- FUENTES, Carlos. *Tiempos y espacios*. 1. ed. en España. Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1998. ISBN 84-375-0452-X.
- FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo*: *épica, utopía y mito en la novela hispanoamericana*. México: Fondo de Cultura Económica, c1990, 303 p. Colección Tierra firme (Fondo de Cultura Económica (Mexico)). ISBN 96-816-3505-1.
- HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky*: *Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, 205 p. ISBN 80-721-5069-3.
- LOURENÇO, Eduardo, a Traducción de Ernesto García Cejas y Vicente ARAGUAS. *Europa y nosotros o Las dos razones*. 1a ed. Madrid: Huerga y Fierro, 2001. ISBN 84-837-4293-4, dostupné online <http://books.google.cz/books?id=P2DDzpt1E2AC&pg=PA11&hl=es&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false>

- OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza, c1990, 162 p. ISBN 84-206-0509-3.
- PAZ, Por Octavio. *Corriente alterna*. 1. ed. México: Siglo Veintiuno Editores, 2009. ISBN 978-607-03-0091-2.
- PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad ; Postdata ; Vuelta a el laberinto de la soledad*. 3a. ed. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 2004. ISBN 96-816-5970-8.
- REYES, Alfonso, *Visión de Anáhuac*, dostupné online <http://cvc.cervantes.es/literatura/escritores/a_reyes/antologia/vision.htm#>
- REYES, Alfonso**,** *Notas sobre la inteligencia Americana*, dostupné online <http://www.ensayistas.org/antologia/XXA/reyes/>
- RAMOS, Samuel. *El perfil del hombre y la cultura en México*. México, D.F: Editorial Planeta Mexico, 2001. ISBN 96-841-3412-6.
- RUIZ DE LA CUERVA, María del Carmen. *Imagen intelectual de Octavio Paz.*: dostupné online <http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/paz/ruiz/>
- TODOROV, / Tzvetan a Traducción: Francisco RIVERA. *Teorías del símbolo*. 2a ed. Caracas: Monte Avila, 1991. ISBN 978-980-0105-009.
- *Carlos Fuentes: Premio de Literatura en Lengua Castellana "Miguel de Cervantes" 1987*. 1. ed. S.l.: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, Centro de las Letras Españolas, 1988, 157 p. ISBN 84-765-8118-1.
- *Octavio Paz: Premio de Literatura en Lengua Castellana "Miguel de Cervantes" 1981.* 1. ed. Barcelona: Anthropos, 1990. ISBN 84-765-8248-X.